
**İstilik effekti yaradan qazlar –
2-ci hissə: İstilik effekti yaradan
qazların emissiyasının azaldılması və
təmizlənməsinin artırılmasının miqdar
analizi, monitorinqi və hesabatı üçün
layihə səviyyəsində texniki xüsusiyyətlər
və təlimat**

**Greenhouse gases
Part 2: Specification with guidance at the
project level for quantification, monitoring and
reporting of greenhouse gas emission
reductions or removal enhancements**

LAZIMDIR

Bu standart Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutunun icazəsi olmadan tam və ya hissə-hissə yenidən çap oluna, çoxaldıla və yayıla bilməz

Elçin İsaqzadə küç., 7-ci köndələn

Telefon: +994125149308

Email: office@azstand.gov.az

MÜQƏDDİMƏ

1. Bu standart “Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu” PHŞ tərəfindən işlənib hazırlanıb və təqdim edilib və “Ekologiya” standartlaşdırma üzrə Texniki Komitədə (AZSTAND/TK 09) baxılıb.
2. “Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu” PHŞ-nin “___” _____ 2024-cü il tarixli _____ sayılı Qərarı ilə təsdiq edilib.
3. Bu standart ISO 14064–2:2019 beynəlxalq standartı ilə eynidir (İDT).
4. This standart is identical (İDT) to the international standard ISO 14064–2:2019
5. Dövlət standartında müəyyən edilən tələblərin beynəlxalq standartlara, norma, qayda və tövsiyələrə və digər dövlətlərin müvafiq mütərəqqi milli standartlarına, elm, texnika və texnologiyanın müasir nailiyyətlərinə əsaslanmasını müəyyən etmək üçün standartın ilkin yoxlama müddəti 2025-ci il, dövrü yoxlama müddəti ildə 1 dəfədir.

ÖN SÖZ

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı (ISO) milli standartlaşdırma orqanlarının (ISO-nun üzv orqanları) ümumdünya federasiyasıdır. Beynəlxalq standartların hazırlanması işi adətən ISO-nun texniki komitələri vasitəsilə həyata keçirilir. Texniki komitənin yaradılma məqsədini təşkil edən predmetdə maraqlı olan hər bir üzv orqan həmin komitədə təmsil olunmaq hüququna malikdir. Bu işdə ISO ilə əlaqələndirmə şəraitində, beynəlxalq təşkilatlar, həmçinin hökumət və qeyri-hökumət təşkilatları da iştirak edir. ISO bütün elektrotexniki standartlaşdırma məsələlərində Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası (IEC) ilə yaxından əməkdaşlıq edir.

Bu sənədi hazırlamaq üçün istifadə olunan və onun sonrakı yenilənmələri üçün nəzərdə tutulan prosedurlar ISO/IEC Direktivlərinin 1-ci hissəsində təsvir edilir. Müxtəlif növ ISO sənədləri üçün tələb olunan fərqli təsdiq meyarları xüsusilə qeyd edilməlidir. Bu sənəd ISO/IEC Direktivlərinin 2-ci hissəsinin redaksiya qaydalarına uyğun olaraq tərtib olunub (bax: www.iso.org/directives).

Bu sənədin bəzi elementlərinin patent hüquqlarının predmeti ola biləcəyi ehtimalına diqqət yetirilir. ISO bu cür patent hüquqlarının hər hansı birinin və ya hamısının müəyyən edilməsinə görə məsuliyyət daşımır. Sənədin hazırlanması zamanı müəyyən edilmiş hər hansı patent hüquqlarının təfərrüatları "Giriş" bölməsində və/yaxud ISO-nun daxil olmuş patent bəyannamələrinin siyahısında (bax: www.iso.org/patents) təqdim olunacaq.

Bu sənəddə istifadə edilən hər hansı ticarət adı istifadəçilərin rahatlığı üçün verilən informasiyadır və

onun dəstəkləndiyini ehtiva etmir.

Standartların könüllü xarakter daşmasının, habelə ISO-nun uyğunluğun qiymətləndirilməsi ilə bağlı xüsusi termin və ifadələrinin mənasının izahı və ISO-nun Dünya Ticarət Təşkilatının Ticarətdə Texniki Maneələr haqqında sazişinin prinsiplərinə riayət etməsi barədə məlumat əldə etmək üçün www.iso.org/iso/foreword.html veb-saytına nəzər salın.

Bu sənəd ISO/TC 207, *Ətraf mühitin idarə edilməsi standartı üzrə Texniki Komitə, SC 7 İstixana qazlarının idarə edilməsi və əlaqədar fəaliyyətlər üzrə Altkomitə* tərəfindən hazırlanmışdır.

Sənədin ikinci nəşri texniki baxımdan nəzərdən keçirilmiş birinci nəşri (ISO 14064-2:2006) ləğv və əvəz edir. Əvvəlki nəşrlə müqayisə edilmiş əsas dəyişikliklər aşağıdakı kimidir:

- əlavəlik və baza ssenarisi anlayışlarına dəyişiklik edilmişdir;
- Kyoto mexanizmi ilə əlaqəli mətn çıxarılmışdır.

ISO 14064 seriyasının bütün hissələrinin siyahısını ISO veb-saytında tapa bilərsiniz.

Bu sənədlə bağlı hər hansı rəy və ya suallar istifadəçinin milli standartlaşdırma qurumuna yönəldilməlidir. Bu qurumların tam siyahısını www.iso.org/members.html veb-saytında tapa bilərsiniz.

GİRİŞ

0.1 Ümumi məlumat

Antropogen fəaliyyətdən qaynaqlanan iqlim dəyişikliyi dünyanın üzləşdiyi ən böyük problemlərdən biri hesab edilir və gələcək onilliklər ərzində biznesə və insanlara təsir etməyə davam edəcək.

İqlim dəyişikliyi həm insanlara, həm də təbii sistemlərə təsir edir və resursların mövcudluğu, iqtisadi fəaliyyət və insanların rifahı üçün ciddi fəsadlara səbəb ola bilər. Bu problemin aradan qaldırılması məqsədilə Yer atmosferində istilik effekti yaradan qazların (İQ) konsentrasiyasının azaldılması, eləcə də iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşmanın asanlaşdırılması üçün dövlət və özəl təşkilatlar tərəfindən beynəlxalq, regional, milli və yerli təşəbbüslər hazırlanır və həyata keçirilir.

Mövcud elmi biliklərin əsasında iqlim dəyişikliyi təhlükəsinin aradan qaldırılması üçün effektiv və progressiv tədbirlərin görülməsinə ehtiyac var. ISO elmi biliklərin iqlim dəyişikliyi problemini həll etməyə kömək edəcək alətlərə çevrilməsini dəstəkləyən sənədlər hazırlayır.

İstilik effekti yaradan qazların azaldılması təşəbbüsləri istilik effekti yaradan qazların emissiyalarının və/və ya təmizlənməsinin miqdar analizi, monitorinqi, məruzə edilməsi və verifikasiyasına əsaslanır.

ISO 14060 standartlar ailəsi azkarbonlu iqtisadiyyat vasitəsilə dayanıqlı inkişafı dəstəkləmək və bütün dünyada təşkilatlar, layihə tərəfdarları və maraqlı tərəflərə fayda vermək üçün istilik effekti yaradan qazların emissiyaları və təmizlənməsinin miqdar analizi, monitorinqi, məruzə edilməsi və validasiya və ya verifikasiya edilməsi üçün aydınlıq və şəffaflığı təmin edir. ISO 14060 standartlar ailəsinin istifadəsi xüsusi olaraq:

- İstilik effekti yaradan qazların miqdar analizinin ekoloji tamlığını artırır;
- İstilik effekti yaradan qazların miqdar analizi, monitorinqi, məruzə edilməsi və validasiya və ya verifikasiya edilməsinin etibarlılığı, ardıcılığı və şəffaflığını artırır;
- İstilik effekti yaradan qazların idarə edilməsi strategiyaları və planlarının hazırlanması və həyata keçirilməsini asanlaşdırır;
- Emissiyaların azaldılması və ya təmizlənmənin artırılması ilə təsirin azaldılması tədbirlərinin hazırlanması və reallaşdırılmasını asanlaşdırır;
- İstilik effekti yaradan qazların emissiyalarının azaldılması və/və ya istixana qazlarının təmizlənməsinin artırılması ilə bağlı performans və irəliləyişi izləmək imkanını asanlaşdırır.

ISO 14060 standartlar ailəsinin tətbiq edilməsi aşağıdakıları əhatə edir:

- emissiyaların azaldılması imkanlarının müəyyən edilməsi və enerji istehlakını azaltmaqla gəlirliliyin artırılması kimi korporativ qərarlar;
- Risk və imkanların müəyyən edilməsi və idarə edilməsi kimi karbon riskinin idarə edilməsi;
- İstilik effekti yaradan qazlarla bağlı könüllü reyestrlərdə iştirak və ya dayanıqlılıq hesabatlarının verilməsi təşəbbüsləri kimi könüllü təşəbbüslər;
- İstilik effekti yaradan qazlarla bağlı kvota və ya kreditlərin alqı-satqısı kimi bazarlar;
- erkən tədbirlərlə bağlı kredit, razılaşmalar və ya milli və yerli hesabat təşəbbüsləri kimi istixana qazları ilə bağlı tənzimləyici/hökumət proqramları.

ISO 14064-1 standartı təşkilat səviyyəsində İstilik effekti yaradan qazların reyestrinin layihələndirilməsi, hazırlanması, idarə edilməsi və məruzə edilməsi ilə bağlı prinsip və tələbləri əhatə edir.

Bura İstilik effekti yaradan qazların emissiya və təmizlənməsi hədlərinin müəyyən edilməsi, təşkilatda İQ emissiyası və təmizlənməsinin miqdar analizi, İQ idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsinə istiqamətlənmiş xüsusi fəaliyyət və tədbirlərin müəyyən edilməsi üçün tələblər daxildir.

O, reyestrin keyfiyyətinin idarə edilməsi, məruzə edilməsi, daxili auditi və təşkilatın verifikasiya tədbirləri ilə bağlı məsuliyyətləri üzrə tələb və təlimatları da əhatə edir.

Bu sənəd layihə çərçivəsində emissiyaların baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi, monitorinqi, miqdar analizi və məruzə edilməsi ilə bağlı prinsip və tələbləri əhatə edir. Burada əsas diqqət İQ layihələrinə və ya İQ emissiyalarının azaldılmasına və/və ya İQ təmizlənməsinin

artırılmasına istiqamətlənmiş layihə əsaslı tədbirlərə verilir. O, İQ layihələrinin yoxlanılması və təsdiqlənməsi üçün əsas yaradır.

ISO 14064-3 standartında İQ reyestrləri, İQ layihələri və məhsulların karbon izi ilə əlaqədar bəyanatların təsdiqlənməsi üçün tələblər təsvir edilir. Burada verifikasiya və ya validasiya prosesi, o cümlədən verifikasiya və ya validasiyanın planlaşdırılması, qiymətləndirmə prosedurları və təşkilat, layihə və məhsul səviyyəsində İQ haqqında bəyanatların qiymətləndirilməsi təsvir edilir.

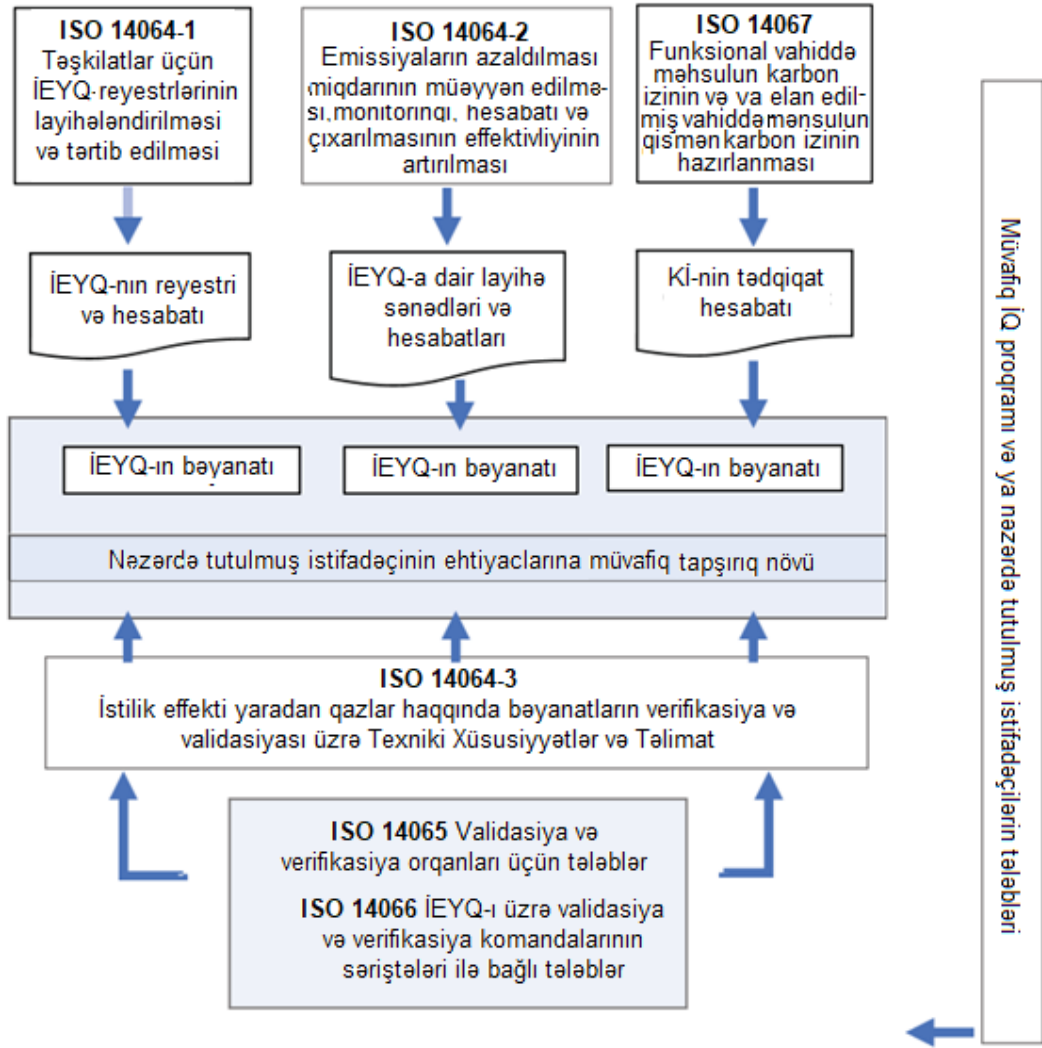
ISO 14065 standartı İQ haqqında bəyanatları validasiya və verifikasiya edən orqanlar üçün tələbləri müəyyən edir. Onun tələbləri qərəzsizlik, səriştəlilik, kommunikasiya, validasiya və verifikasiya proseslərini, validasiya və verifikasiya qurumlarının apelyasiyalar, şikayətlər və idarəetmə sistemini əhatə edir. Bu standart validasiya və verifikasiya qurumlarının qərəzsizliyi, səriştəliliyi və davamlılığı ilə əlaqədar akkreditasiya və digər yoxlama formaları üçün əsas kimi istifadə oluna bilər.

ISO 14066 standartı validasiya və verifikasiya komandalarının səriştələri ilə bağlı tələbləri müəyyən edir. O, prinsipləri əhatə edir və validasiya və ya verifikasiya komandalarının yerinə yetirməli olduğu tapşırıqların əsasında səriştə tələblərini müəyyən edir.

ISO 14067 standartı məhsulların karbon izinin miqdarının ölçülməsi üçün prinsiplər, tələblər və təlimatları müəyyən edir. ISO 14067 standartının məqsədi resurs hasilatı və xammalın əldə edilməsindən başlayaraq məhsulun istehsalı, istifadəsi və istifadə müddətinin başa çatmasına qədər davam edən məhsulun həyat dövrü mərhələləri ilə bağlı İQ emissiyalarının miqdarını müəyyən etməkdən ibarətdir.

ISO/TR 14069 standartı emissiyaların miqdar analizi və məruzə edilməsi ilə bağlı şəffaflığın artırılması üçün təlimatlar və nümunələr təmin etməklə istifadəçilərin ISO 14064-1 standartını tətbiq etməsinə kömək edir. O, ISO 14064-1 standartı ilə bağlı əlavə təlimat vermir.

Şəkil 1 ISO 14060 İQ standartları ailəsi arasındakı əlaqəni göstərir.

Şəkil 1 — ISO 14060 İQ standartları ailəsi arasında əlaqə

0.2 Bu sənədin yanaşması

İQ layihələri və onların nəticəsində İQ emissiyasının azaldılması və/və ya təmizlənməsinin artırılması üçün miqdar analizi, monitorinq və məruzə edilmə üzrə standartlaşdırılmış yanaşma tələb olunur ki, bu göstəricilər nəzərdə tutulmuş istifadəçilər və İQ proqramları arasında müqayisə edilə bilən olsun. Bu məqsədlə, hazırkı sənəd İQ proqramından asılı olmadan tətbiq edilən ümumi çərçivəni müəyyənləşdirir, müvafiq İQ siyasətlərinin və proqramlarının, qabaqcıl təcrübənin, qanunvericiliyin və standartların digər tələb və təlimatlarına uyğun olacaq şəkildə hazırlanmış termin və anlayışlardan istifadə edir. [14-cü] istinadda qabaqcıl təcrübə təlimatına dair nümunə verilmişdir.

Bu sənəd İQ layihələri üçün ümumi tələbləri ehtiva edir, xüsusi meyarlar və prosedurlar nəzərdə tutmur. İQ proqramları (məsələn, İQ-in kompensasiyası proqramları) əlavəlik, xüsusi metodologiyalar, layihənin baza buraxılış səviyyəsi və s. üzrə İQ layihələrinə əlavə tələblər tətbiq edə bilər. Hazırkı sənəd əlavəliklə bağlı xüsusi meyarlar və tələblər baxımından fərdi proqramlara sərbəstlik versə də, İQ layihəsinin layihə mövcud olmadığı halda baş verəcək emissiyanın azalmasına və ya təmizlənmənin artırılmasına əlavə olan emissiya azalması və ya təmizlənmə artırılması ilə nəticələnməsini tələb edir.

Bu sənəd layihənin təşəbbüskarından İQ layihəsi üçün müvafiq olan İQ mənbələrini, uduclarını və rezervuarlarını (MUR) müəyyən edib seçməyi və İQ baza buraxılış səviyyəsini müəyyən etməyi tələb edir. İQ layihəsinə aid emissiyaların/təmizlənmələrin və baza ssenarisinə

aid emissiyaların/təmizlənmələrin miqdar analizi ayrı-ayrılıqda aparılır və emissiyanın azaldılması və/və ya təmizlənmənin artırılması İQ layihəsinə aid emissiyaları/təmizlənmələri baza ssenarisinə aid emissiyalarla/təmizlənmələrlə müqayisə etmək yolu ilə hesablanır. İQ emissiyalarının azaldılmasının və/və ya təmizlənməsinin artırılmasının etibarlı olduğuna və həddindən artıq qiymətləndirilmədiyinə inamı artırmaq üçün İQ baza buraxılış səviyyəsinin bu sənəddə göstərilən prinsiplərə, o cümlədən konservativlik və dəqiqlik prinsiplərinə uyğun olduğunu nümayiş etdirmək vacibdir. Ümumiyyətlə, İQ baza buraxılış səviyyəsi statistik məlumatlar əsasında və ya nəzərdə tutulmuş istifadəçinin/proqramın tələblərinə uyğun olaraq alternativ ssenarilərin qurulması əsasında müəyyən edilə bilər. Həm layihə emissiyaları, həm də baza ssenari üçün İQ emissiyalarının və təmizlənmələrinin miqdar analizi, monitorinqi və məruzə edilməsi layihənin təşəbbüskarı tərəfindən hazırlanmış və ya İQ proqramından götürülmüş prosedurlar əsasında aparılır.

Bu sənəddə “layihə sərhədi” terminindən istifadə edilmir. Layihə sərhədi İQ proqramlarının ən geniş spektrinə uyğun olması üçün “layihəyə müvafiq olan MUR-lar” adlandırılır. Əgər hər hansı İQ proqramı üçün müəyyən bir müddət və ya metodologiya tələb olunursa, bunlar İQ baza buraxılış səviyyəsi və təxmin edilən layihə emissiyaları ilə müqayisə oluna bilər. Hər hansı uyğunsuzluqlar İQ hesabatında qeydə alınır və məruzə edilir.

Bu sənəd verifikasiya/validasiya orqanları və ya verifikatorlar/validatorlar üçün İQ layihələri çərçivəsində hazırlanan İQ bəyanatlarına və ya iddialarına münasibətdə təminat təqdim edilməsi ilə bağlı tələbləri müəyyən etmir. Bu cür tələblər müvafiq İQ proqramının səlahiyyətli orqanı tərəfindən müəyyən edilə və ya ISO 14064-3 standartında nəzərdən keçirilə bilər. Sertifikatlaşdırılmış İQ emissiyalarının azaldılması və ya təmizlənməsinin artırılmasının İQ vahidləri, kreditləri və ya kompensasiyaları kimi tanınması prosesi İQ layihəsi dövrünün davamını təşkil edir. İQ proqramının səlahiyyətinə aid ola bilən və müxtəlif İQ proqramları üçün fərqli ola bilən sertifikatlaşdırma və İQ kreditlərinin verilməsi prosesi də bu sənədin spesifikasiyasına daxil edilməyib.

Qoşma A-da bu sənədin istifadəsinə dair təlimat təqdim olunur.

0.3 Bu sənəddəki “izah etmək” və “əsaslandırmaq” terminlərinin vacibliyi

Bu sənədin bəzi bəndlərində bu sənədin istifadəçilərindən müəyyən yanaşmaların və ya qəbul edilmiş qərarların istifadəsini izah etmələri və əsaslandırmaları tələb olunur.

İzahat ümumilikdə aşağıdakıları əhatə edir:

- a) yanaşmaların necə istifadə edilməsi və ya qərarların necə qəbul edilməsi;
- b) yanaşmaların niyə seçilməsi və ya qərarların niyə qəbul edilməsi. Əsaslandırmanın daha iki meyarı var:
- c) alternativ yanaşmaların niyə seçilməməsinin izah edilməsi;
- d) dəstəkləyici məlumat və ya təhlilin təmin edilməsi.

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ	IV
GİRİŞ	V
1 TƏTBİQ SAHƏSİ	10
2 NORMATİV İSTİNADLAR	10
3 TERMİN VƏ TƏRİFLƏR	10
3.1 İstilik effekti yaradan qazlara aid terminlər	10
3.2 İQ-nin miqdar analizi ilə bağlı terminlər	13
3.3 Təşkilatlara və maraqlar tərəflərə aid terminlər	14
3.4 Verifikasiya və validasiya ilə bağlı terminlər	15
4 PRİNSİPLƏR	15
4.1 Ümumi müddəalar	15
4.2 Müvafiklik	15
4.3 Tamlıq	15
4.4 Ardıcılıq	15
4.5 Dəqiqlik	15
4.6 Şəffaflıq	15
4.7 Konservativlik	16
5 İQ LAYİHƏLƏRİNƏ GİRİŞ	16
6 İQ LAYİHƏLƏRİNƏ DAİR TƏLƏBLƏR	18
6.1 Ümumi tələblər	18
6.2 Layihələrin təsviri	18
6.3 Layihəyə müvafiq olan İQ MUR-ların müəyyən edilməsi	19
6.4 İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi	19
6.5 Baza ssenarisinə müvafiq olan İQ MUR-ların müəyyən edilməsi	20
6.6 İQ emissiyalarının və təmizlənmələrinin monitorinqi və ya təxmini qiymətləndirilməsi üçün İQ MUR-ların seçilməsi	20
6.7 İQ emissiyalarının və/və ya təmizlənmələrinin miqdar analizi	20
6.8 İQ emissiyalarının azaldılmasının və/və ya təmizlənməsinin artırılmasının miqdar analizi	21
6.9 Məlumatların keyfiyyətinin idarə edilməsi	21
6.10 İQ layihəsinin monitorinqi	21
6.11 İQ layihəsinin sənədləşdirilməsi	22
6.12 İQ layihəsinin verifikasiyası və/və ya validasiyası	22
6.13 İQ layihəsi üzrə hesabat verilməsi	22
ƏLAVƏ A	24
BİBLİOQRAFIYA	34

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT STANDARTI

**İstilik effekti yaradan qazlar – 2-ci hissə:
İstilik effekti yaradan qazların emissiyasının
azaldılması və təmizlənməsinin artırılmasının
miqdar analizi, monitorinqi və hesabatı üçün
layihə səviyyəsində texniki xüsusiyyətlər və təlimat**

AZS ISO 14064-2:2024

**Greenhouse gases – Part 2: Specification with
guidance at the project level for quantification,
monitoring and reporting of greenhouse gas
emission reductions or removal enhancements**

Tətbiq edilmə tarixi “ ” 2024-cü il

1 TƏTBİQ SAHƏSİ

Bu sənəddə prinsiplər və tələblər müəyyən edilir və istixana qazlarının (İQ) emissiyasının azaldılması və təmizlənməsinin artırılmasının miqdar analizi, monitorinqi və məruzə edilməsi üçün layihə səviyyəsində təlimat verilir. Burada İQ layihəsinin planlaşdırılması, layihə və baza ssenarisi üçün müvafiq olan İQ mənbələrinin, uducularının və rezervuarlarının (MUR) müəyyən edilməsi və seçilməsi, İQ layihəsi üzrə performansın monitorinqi, miqdar analizi, sənədləşdirilməsi və məruzə edilməsi və məlumatların keyfiyyətinin idarə edilməsi ilə bağlı tələblər öz əksini tapır.

ISO 14060 standartlar ailəsi İQ proqramından asılı olmadan tətbiq edilir. İQ proqramı mövcud olduğu halda bu İQ proqramının tələbləri ISO 14060 standartlar ailəsinin tələblərinə əlavə hesab edilir.

2 NORMATİV İSTİNADLAR

Bu standartda normativ sənədlərə heç bir istinad yoxdur.

3 TERMİN VƏ TƏRİFLƏR

Bu sənədin məqsədləri üçün aşağıdakı terminlər və təriflər tətbiq edilir.

ISO və IEC, standartlaşdırmada istifadə üçün terminoloji məlumat bazalarını aşağıdakı veb-ünvanlarda saxlayır:

- ISO Onlayn axtarış platforması — <https://www.iso.org/obp>
- IEC Elektropediya — <http://www.electropedia.org>

3.1 İstilik effekti yaradan qazlara aid terminlər

3.1.1

İstilik effekti yaradan qazlar (İQ)

GHG

Yer səthi, atmosfer və buludların buraxdığı infraqırmızı radiasiya spektri həddində konkret dalğa uzunluğuna malik radiasiyanı udan və yayan, təbii və antropogen mənşəli qazşəkilli element

Təriflə dair qeyd 1: İstixana qazlarına karbon qazı (CO₂), metan (CH₄), azot oksidi (N₂O), hidroftorkarbonlar (HFC), perftorkarbonlar (PFC) və kükürd heksaflorid (SF₆) daxildir.

Təriflə dair qeyd 2: İQ-lərin digər nümunələri İqlim Dəyişikliyi üzrə Hökumətlərarası Panelin (IPCC) Qiymətləndirmə Hesabatında[11] verilmişdir.

3.1.2

İstilik effekti yaradan qazların mənbəyi

İQ mənbəyi

İQ-nin (3.1.1) atmosfərə buraxıldığı proses

3.1.3

İstilik effekti yaradan qazların uducusu

İQ uducusu

atmosferdən İQ-ni (3.1.1) təmizləyən proses

3.1.4

İstilik effekti yaradan qazların rezervuarı

İQ rezervuarı

atmosferdən başqa, İQ (3.1.1) toplamaq, saxlamaq və buraxmaq qabiliyyətinə malik olan komponent

3.1.5

İstilik effekti yaradan qazların emissiyası

İQ emissiyası

İQ-nin (3.1.1) atmosfərə buraxılması

3.1.6

İstilik effekti yaradan qazların təmizlənməsi

İQ təmizlənməsi

İQ uducuları (3.1.3) tərəfindən İQ-nin (3.1.1) atmosfərdən təmizlənməsi

3.1.7

İstilik effekti yaradan qazların emissiyasının azaldılması

İQ emissiyasının azaldılması

baza ssenarisi (3.2.6) ilə İQ layihəsi (3.2.3) arasında İQ emissiyalarının (3.1.5) miqdarının azalması

3.1.8

İstilik effekti yaradan qazların təmizlənməsinin artırılması

İQ təmizlənməsinin artırılması

baza ssenarisi (3.2.6) ilə İQ layihəsi (3.2.3) arasında İQ təmizlənməsinin (3.1.6) miqdarının artması

3.1.9

İstilik effekti yaradan qazların emissiyası əmsalı

İQ emissiyası əmsalı

İQ üzrə fəaliyyət məlumatlarını İQ emissiyası (3.1.5) ilə əlaqələndirən əmsal

3.1.10

İstilik effekti yaradan qazların təmizlənməsi əmsalı

İQ təmizlənməsi əmsalı

İQ üzrə fəaliyyət məlumatlarını İQ təmizlənməsi (3.1.6) ilə əlaqələndirən əmsal

3.1.11

təsirə məruz qalan istilik effekti yaradan qazların mənbəyi, uducusu və rezervuarı
təsirə məruz qalan İQ MUR

əlaqəli məhsullar və ya xidmətlər üzrə bazar tələbində və ya təklifində dəyişikliklər yaxud fiziki yerdəyişmələr vasitəsilə İQ layihəsinin (3.2.3) təsirinə məruz qalan İQ mənbəyi (3.1.2), İQ uducusu (3.1.3) və İQ rezervuarı (3.1.4)

Təriflə bağlı qeyd 1: Təsirə məruz qalan İQ MUR-lar adətən layihə ərazisindən kənarında yerləşir.

Təriflə bağlı qeyd 2: Təsirə məruz qalan İQ MUR-lar tərəfindən kompensasiya olunan İQ emissiyasının azaldılması (3.1.7) və ya İQ təmizlənməsinin artırılması (3.1.8) çox vaxt sızma adlanır.

3.1.12

nəzarət edilən istilik effekti yaradan qazların mənbəyi, uducusu və rezervuarı
nəzarət edilən İQ MUR

istismarı maliyyə, siyasi, idarəetmə və ya digər alətlər vasitəsilə İQ layihəsinin təşəbbüskarının (3.3.2) nəzarəti və təsiri altında həyata keçirilən İQ mənbəyi (3.1.2), İQ uducusu (3.1.3) və İQ rezervuarı (3.1.4)

Təriflə bağlı qeyd 1: Nəzarət olunan İQ MUR-lar adətən İQ layihəsinin ərazisində yerləşir.

3.1.13

layihə ilə əlaqəli istilik effekti yaradan qazların mənbəyi, uducusu və rezervuarı
layihə ilə əlaqəli İQ MUR

İQ layihəsinə (3.2.3) daxil olan, ondan çıxan və ya onun daxilində mövcud olan material yaxud enerji axınlarına malik İQ mənbəyi (3.1.2), İQ uducusu (3.1.3) və İQ rezervuarı (3.1.4)

Təriflə bağlı qeyd 1: Layihə ilə əlaqəli İQ MUR adətən İQ layihəsindən əvvəlki istehsal və ya sonrakı emal mərhələsində mövcud olur və İQ layihəsinin ərazisində və ya ondan kənarında yerləşə bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: Layihə ilə əlaqəli İQ MUR həmçinin İQ layihəsinin planlaşdırılması, hazırlanması və istismardan çıxarılması ilə bağlı fəaliyyətləri əhatə edə bilər.

Təriflə bağlı qeyd 3: "Material axını" ifadəsinin tərfi ISO 14051:2011 standartının 3.14 bəndində verilmişdir. Təriflə bağlı qeyd 4: "Enerji axını" ifadəsinin tərfi ISO 14040:2006 standartının 3.13 bəndində verilmişdir.

3.1.14

qlobal istiləşmə potensialı
QİP

istixana qazlarının (3.1.1) əsaslanan, verilmiş istixana qazının vahid kütləsinin müasir atmosferdə verilmiş zaman müddətində impulsu emissiyasından sonra formalaşan radiasiya təsirini karbon dioksidin (CO₂) təsirinə nisbətə ölçən indeks

Təriflə bağlı qeyd 1: İQ-lərin qəbul edilmiş qlobal istiləşmə potensialının siyahısı İqlim Dəyişikliyi üzrə Hökumətlərarası Panelin (IPCC) Qiymətləndirmə Hesabatında[11] təqdim edilmişdir.

3.1.15

karbon dioksid ekvivalenti
CO_{2e}

İQ-nin (3.1.1) radiasiya təsirinin karbon dioksidin təsiri ilə müqayisəsi üçün istifadə edilən vahid

3.2 İQ-nin miqdar analizi ilə bağlı terminlər

3.2.1

İstixana qazları haqqında bəyanat

İQ bəyanatı

Daha öncə: İQ mühakimələri

verifikasiya (3.4.2) və ya validasiyanın (3.4.3) predmetini təmin edən faktiki və obyektiv bəyannamə

Təriflə bağlı qeyd 1: İQ bəyanatı müəyyən zamanda təqdim oluna və ya müəyyən dövrü əhatə edə bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: Məsul tərəfin təqdim etdiyi İQ bəyanatı aydın şəkildə müəyyən edilməli, verifikator (3.4.4) və ya validatorun (3.4.5) münasib meyarlara uyğun şəkildə ardıcıl qiymətləndirmə və ya ölçməsinə hazır olmalıdır.

Təriflə bağlı qeyd 3: İQ bəyanatı İQ hesabatında (3.2.4), İQ layihəsi (3.2.3) planında və ya karbon izinə dair tədqiqat hesabatında təqdim edilə bilər. "Karbon izinə dair tədqiqat hesabatı" ifadəsinin tərfi ISO 14067:2018 standartının 3.1.1.5 bəndində verilmişdir.

3.2.2

istixana qazlarının məlumat sistemi

İQ məlumat sistemi

İQ (3.1.1) haqqında məlumatların yaradılması, idarə edilməsi, saxlanması və qeydə alınması üçün siyasətlər, proseslər və prosedurlar

Təriflə bağlı qeyd 1: İQ haqqında məlumatların saxlanması onların düzəlişini, çıxarılmasını və əlavə olunmasını də ehtiva edir.

3.2.3

İstixana qazı layihəsi

İQ layihəsi

İQ baza buraxılış səviyyəsi (3.2.5) şərtlərini dəyişdirən və istixana qazlarının emissiyasının azalmasına (3.1.7) və ya istixana qazlarının təmizlənməsinin artırılmasına (3.1.8) səbəb olan tədbir və ya tədbirlər

Təriflə bağlı qeyd 1: Tədbirlərə İQ baza buraxılış səviyyəsinin şərtlərini dəyişdirmək üçün istifadə olunan texnologiyalar daxil ola bilər.

3.2.4

İstixana qazları haqqında hesabat

İQ hesabatı

təşkilatın və ya İQ layihəsinin (3.2.3) İQ ilə bağlı məlumatlarını nəzərdə tutulmuş istifadəçilərə (3.3.1) çatdırmaq üçün nəzərdə tutulmuş müstəqil sənəd

Təriflə bağlı qeyd 1: İQ hesabatına İQ bəyanatı (3.2.1) daxil ola bilər.

3.2.5

İstixana qazlarının baza buraxılış səviyyəsi

İQ baza buraxılış səviyyəsi

İQ emissiyaları (3.1.5) və/və ya İQ təmizlənməsi (3.1.6) ilə müqayisə üçün baza ssenarisini (3.2.6) təmin edən, İQ layihəsi (3.2.3) olmadığı halda baş verə biləcək İQ emissiyaları və İQ təmizlənməsinin miqdarına istinad

3.2.6

baza ssenarisi

təklif olunan İQ layihəsi (3.2.3) olmadıqda baş verə biləcək şərtləri təmsil edən nəzəri istinad halı

3.2.7

monitorinq

İQ emissiyaları (3.1.5), İQ təmizlənməsi (3.1.6) və ya İQ ilə bağlı digər məlumatların davamlı və ya dövri şəkildə qiymətləndirilməsi

3.2.8

qeyri-müəyyənlik

dəyərlərin ölçülən miqdarla ağlabatan əlaqəyə malik paylanması xarakterizə edən, ölçmə nəticəsi ilə bağlı parametrlər

Təriflə bağlı qeyd 1: Qeyri-müəyyənlik haqqında məlumat adətən göstəricilərin ehtimal edilən kənarlaşmasını və kənarlaşmanın mümkün səbəblərinin keyfiyyət baxımından təsvirini müəyyən edir və istixana qazları haqqında hesabatda daxil edilə bilər.

3.3 Təşkilatlara və maraqlar tərəflərinə aid terminlər

3.3.1

nəzərdə tutulmuş istifadəçi

İQ ilə bağlı məlumatı məruzə edən tərəflərin qərar qəbul edərkən bu məlumatlara əsaslanan tərəf kimi müəyyən etdiyi şəxs və ya təşkilat

Təriflə bağlı qeyd 1: Nəzərdə tutulmuş istifadəçi müştəri, məsul tərəf, İQ proqramının (3.3.4) administratorları, tənzimləyicilər, maliyyə icması və ya yerli icmalar, hökumət departamentləri və ya qeyri-hökumət təşkilatları kimi təsirə məruz qalan digər maraqlı tərəflər (3.3.3) ola bilər.

3.3.2

istixana qazı layihəsinin təşəbbüskarı

İQ layihəsinin təşəbbüskarı

İQ layihəsinə (3.2.3) ümumi nəzarəti həyata keçirən və ona görə ümumi cavabdehlik daşıyan fiziki şəxs və ya təşkilat

Təriflə bağlı qeyd 1: Mətnə sinonim olaraq "layihə(nin) təşəbbüskarı" termini də istifadə olunur.

3.3.3

maraqlı tərəf

qərar və ya tədbirə təsir edə bilən, onların təsirinə məruz qala bilən və ya belə təsirə məruz qaldığını hesab edən şəxs və ya təşkilat

NÜMUNƏ

İQ layihəsinin (3.2.3) təsirinə məruz qalan və ya onun hazırlanmasında yaxud həyata keçirilməsində maraqlı olan şəxs və ya təşkilat

3.3.4

istixana qazı proqramı

İQ proqramı

təşkilatdan və ya İQ layihəsindən (3.2.3) kənarında İQ emissiyaları (3.1.5), İQ təmizlənməsi (3.1.6), İQ emissiyalarının azaldılması (3.1.7) və ya İQ təmizlənməsinin artırılmasını (3.1.8) qeydə alan, hesablayan və ya idarə edən könüllü və ya icbari beynəlxalq, milli və ya altmilli sistem və ya sxem

3.4 Verifikasiya və validasiya ilə bağlı terminlər

3.4.1

təminat səviyyəsi

İQ bəyanatında (3.2.1) təminat dərəcəsi

Təriflə bağlı qeyd 1: Təminat statistik məlumatlarla bağlı mövcud olur.

3.4.2

verifikasiya

bəyanatın düzgünlüyünü və meyarlara uyğunluğunu müəyyən etmək üçün statistik məlumat və informasiyadan ibarət bəyanatın qiymətləndirilməsi prosesi

3.4.3

validasiya

gələcək tədbirlərin nəticəsi haqqında bəyanatı dəstəkləyən mülahizələr, məhdudiyyətlər və metodların ağılabatanlığının qiymətləndirilməsi prosesi

3.4.4

verifikator

verifikasiyanın (3.4.2) aparılması və bununla bağlı hesabat verilməsi üçün məsuliyyət daşıyan səlahiyyətli və qərəzsiz şəxs

3.4.5

validator

validasiyanın (3.4.3) aparılması və bununla bağlı hesabat verilməsi üçün məsuliyyət daşıyan səlahiyyətli və qərəzsiz şəxs

4 PRINSİPLƏR

4.1 Ümumi müddəalar

Prinsiplərin tətbiqi İQ ilə bağlı məlumatların düzgün və ədalətli olmasını təmin etmək üçün böyük əhəmiyyət daşıyır. Prinsiplər bu sənəddəki tələblərin əsasını təşkil edir və onların tətbiqi zamanı yol göstərir.

4.2 Müvafiklik

Nəzərdə tutulmuş istifadəçinin ehtiyaclarına uyğun olan İQ MUR-ları, məlumatları və metodologiyaları seçin.

4.3 Tamlıq

Bütün müvafiq İQ emissiyalarını və təmizlənmələrini daxil edin. Meyar və prosedurları əsaslandırmaq üçün bütün müvafiq məlumatları daxil edin.

4.4 Ardıcılıq

İQ ilə bağlı məlumatların əsaslı şəkildə müqayisə edilə bilməsi imkanını təmin edin.

4.5 Dəqiqlik

Qərəzi və qeyri-müəyyənliyi mümkün qədər azaldın

4.6 Şəffafıq

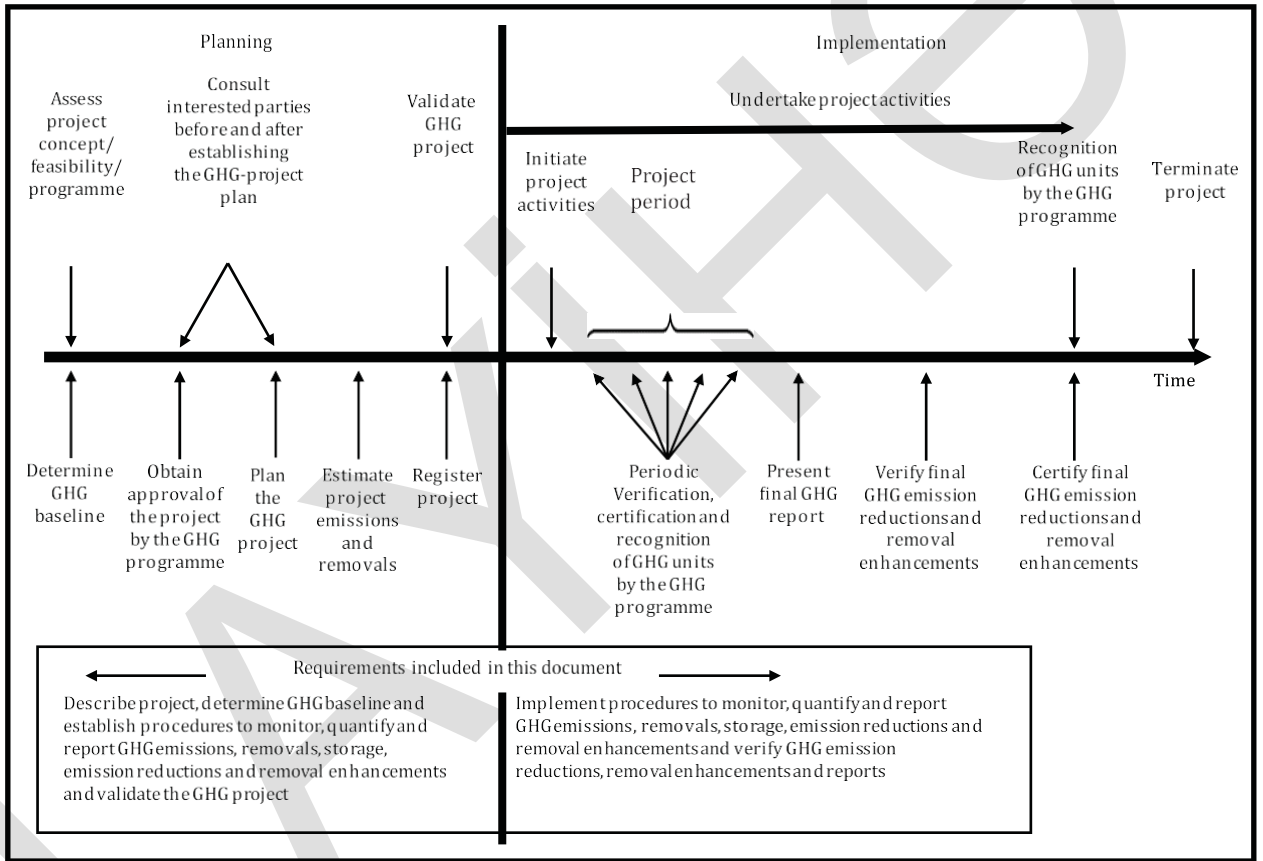
Nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin kifayət qədər inamla qərarlar qəbul etməsinə imkan vermək üçün İQ ilə bağlı kifayət qədər və müvafiq məlumatları açıqlayın.

4.7 Konservativlik

İQ emissiyalarının azaldılmasının və/və ya təmizlənməsinin artırılmasının həddindən artıq qiymətləndirilməməsinə təmin etmək üçün konservativ mülahizə, dəyər və prosedurlardan istifadə edin.

5 İQ LAYİHƏLƏRİNƏ GİRİŞ

İQ layihəsinin dövrü adətən iki əsas mərhələ ilə xarakterizə olunur: planlaşdırma mərhələsi və icra mərhələsi. İQ layihəsi dövrünün mərhələləri layihənin miqyasından və müvafiq qanunvericilik, metodlar, İQ proqramları və ya standartlar daxil olmaqla, konkret hallardan asılı olaraq müxtəlif olur. Bu sənəd İQ layihəsinin miqdar analizi, monitorinqi və məruzə edilməsi üzrə tələbləri müəyyən etsə də, İQ layihəsinin tipik dövrünə Şəkil 2-də göstərilədiyi kimi əlavə elementlər daxil ola bilər.

QEYD İQ layihələrinin/proqramlarının heç də hamısı üçün bu şəkildə göstərilmiş bütün elementlər tələb olunmur.

Şəkil 2 — İQ layihəsinin tipik dövrü

İQ layihəsinin təşəbbüskarı ilkin olaraq layihə konsepsiyasını müəyyən edər, layihəni tərtib edər və onun icrasının mümkünlüyünü qiymətləndirər, maraqlı tərəflərlə məsləhətləşər və İQ proqramının tələblərinə uyğunluğu qiymətləndirə bilər. Ehtiyac olduqda, layihənin təşəbbüskarı müvafiq İQ proqramı və ya məsul dövlət qurumu tərəfindən layihənin qəbuluna dair yazılı təsdiq istəyə bilər.

Planlaşdırma mərhələsi üçün hazırkı sənəd İQ layihəsinin yaradılması və sənədləşdirilməsi üzrə tələbləri müəyyən edir. İQ layihəsinin planlaşdırarkən layihənin təşəbbüskarı:

- layihəni təsvir edir;
- layihə üçün müvafiq olan İQ MUR-ları müəyyən edir və seçir;

— baza ssenarisini müəyyənləşdirir və onun üçün müvafiq olan İQ MUR-ları müəyyən edir və seçir;

— İQ emissiyaları, təmizlənmələri, emissiyaların azaldılması və təmizlənmənin artırılmasının miqdar analizi, monitorinqi və məruzə edilməsi üzrə prosedurlar hazırlayır.

QEYD İQ proqramları layihənin həyata keçirilməsindən əvvəl İQ layihə planının rəsmi qeydiyyatını, validasiyasını və ictimaiyyətə təqdim olunmasını tələb edə bilər.

İcra mərhələsi üçün hazırkı sənəd aşağıdakılarla bağlı meyarların seçilməsini və tətbiq olunmasını müəyyən edir:

— məlumatların keyfiyyətinin müntəzəm olaraq idarə edilməsi;

— monitorinq;

— layihədə və baza buraxılış səviyyəsində İQ emissiyaları və təmizlənmələrinin miqdar analizi və məruzə edilməsi;

— İQ emissiyalarının azaldılması və təmizlənmənin artırılmasının miqdar analizi və məruzə edilməsi.

İQ layihəsinin həyata keçirilməsi konkret tədbirlə başlaya bilər (məsələn, quraşdırılma, tətbiq edilmə, xidmətə cəlb olunma və ya başqa şəkildə fəaliyyətə başlama tədbiri) və xüsusi dayandırma tədbiri ilə başa çatma bilər (məsələn, tamamlanma, bağlanma, istismardan çıxarılma və layihənin rəsmi şəkildə başa çatması). Hesabat dövrü və hesabatların təqdim olunma tezliyi İQ layihəsinin və/və ya İQ proqramının konkret tələblərinə əsasən fərqli ola bilər. Layihənin icrası müddətində monitorinq edilmiş və toplanmış faktiki informasiya və məlumatlar əsasında, miqdarı müəyyən edilmiş İQ emissiyaları, təmizlənmələri, emissiyaların azaldılması və təmizlənmənin artırılması verifikasiya edilə bilər.

Şəkil 3 layihənin planlaşdırılma və icra mərhələləri ilə hazırkı sənədin tələbləri arasındakı əlaqəni göstərir. Bu standartı tətbiq edərkən istifadəçi bütün tələbləri birxətli “addım-addım” yanaşması ilə deyil, kompleks və təkrarlanan şəkildə nəzərə almağa təşviq edilir.

	Planlaşdırma	Həyata keçirilmə
	6.1 Ümumi tələb	
	İşləyib hazırlamaq	
6.2 Layihəni təsvir etmək	Meyarları və prosedurları seçmək və ya müəyyən etmək və tətbiq etmək	Meyarları və prosedurları tətbiq etmək
6.3 Layihəyə müvafiq olan MUR-ları müəyyən etmək	Meyarları və prosedurları seçmək və ya müəyyən etmək və tətbiq etmək	Meyarları və prosedurları tətbiq etmək
6.4 İQ baza buraxılış səviyyəsini müəyyən etmək	Meyarları və prosedurları seçmək və ya müəyyən etmək və tətbiq etmək	Meyarları və prosedurları tətbiq etmək
6.5 Baza ssenarisinə müvafiq olan MUR-ları müəyyən etmək	Meyarları və prosedurları seçmək və ya müəyyən etmək və tətbiq etmək	Meyarları və prosedurları tətbiq etmək
6.6 Monitorinq və təxmini qiymətləndirmə üçün müvafiq MUR-ları seçmək	Meyarları və prosedurları seçmək və ya müəyyən etmək və tətbiq etmək	Meyarları və prosedurları tətbiq etmək
6.7 İQ emissiyalarının və/və ya təmizlənmələrinin miqdar analizini aparmaq	Meyarları və prosedurları seçmək və ya müəyyən etmək	Meyarları və prosedurları tətbiq etmək
6.8 Emissiya azaldılmasının və təmizlənmənin artırılmasının miqdar analizini aparmaq	Meyarları və prosedurları seçmək və ya müəyyən etmək	Meyarları və prosedurları tətbiq etmək
6.9 Məlumatların keyfiyyətini idarə etmək	Meyarları və prosedurları seçmək və ya müəyyən etmək	Meyarları və prosedurları tətbiq etmək
6.10 İQ layihəsinin monitorinqini aparmaq	Meyarları və prosedurları seçmək və ya müəyyən etmək	Meyarları və prosedurları tətbiq etmək
6.11 İQ layihəsini sənədləşdirmək	Meyarları və prosedurları müəyyən etmək	Meyarları və prosedurları tətbiq etmək
6.12 Validasiya və/və ya verifikasiya	İQ layihəsini validasiya etdirmək	Emissiya azaldılmasını və ya təmizlənmənin artırılmasını verifikasiya etdirmək
6.13 İQ layihəsi haqqında hesabat vermək	Meyarları və prosedurları müəyyən etmək	Meyarları və prosedurları tətbiq etmək

Şəkil 3 — Planlaşdırma və icra ilə bağlı tələblər arasındakı əlaqələrə dair tipik nümunə

6 İQ LAYİHƏLƏRİNƏ DAİR TƏLƏBLƏR

6.1 Ümumi tələblər

Layihənin təşəbbüskarı Şəkil 3-də göstərilədiyi kimi, mövcud olduğu halda İQ layihəsi dövrünün hər bir mərhələsi üçün müvafiq meyar və prosedurları müəyyən etməli, nəzərdən keçirməli və istifadə etməlidir. Meyarlar və prosedurlar mövcud olmadıqda, layihənin təşəbbüskarı müvafiq cari qabaqcıl təcrübə təlimatlarından istifadə etməlidir. Layihənin təşəbbüskarı tanınmış mənşəyə (əgər varsa) aid bərqərar olmuş meyar və prosedurları seçməli və tətbiq etməlidir.

Layihə təşəbbüskarının tanınmış mənşədən qaynaqlanan meyar və prosedurlardan və ya müvafiq cari qabaqcıl təcrübə təlimatlarından istifadə etdiyi hallarda, layihə təşəbbüskarı həmin meyar və prosedurlardan hər hansı bir kənarlaşmanı sənədləşdirməli və əsaslandırmaqlıdır.

Birdən çox tanınmış mənşəyə aid meyar və prosedurların və ya müvafiq cari qabaqcıl təcrübə təlimatlarının mövcud olduğu hallarda, layihənin təşəbbüskarı seçilmiş tanınmış mənşədən istifadənin səbəbini əsaslandırmaqlıdır.

Tanınmış mənşədən qaynaqlanan müvafiq meyarlar, prosedurlar və ya cari qabaqcıl təcrübə təlimatları mövcud olmadıqda, layihənin təşəbbüskarı bu sənəddə nəzərdə tutulan tələbləri yerinə yetirmək üçün meyar və prosedurları müəyyən etməli, əsaslandırmaqlı və tətbiq etməlidir.

Layihənin təşəbbüskarı istixana qazı proqramına qoşulmuşdursa, layihənin təşəbbüskarı İQ layihəsinin İQ proqramının tələblərinə uyğun olmasını təmin etməlidir.

QEYD Qabaqcıl təcrübə təlimatları sənaye təcrübələri və birlikləri, oxşar layihələr, bəncmarkinq, İQ proqramının metodları və ya məqsəduyğun olan digər tanınmış mənşədən qaynaqlana bilər.

6.2 Layihələrin təsviri

Layihənin təşəbbüskarı layihəni və onun kontekstini aşağıdakıların əks olunduğu İQ layihəsi planında təsvir etməlidir:

- a) layihənin adı, məqsəd(ləri) və vəzifə(ləri);
- b) İQ layihəsinin növü, o cümlədən layihənin İQ emissiyalarının azaldılmasına və/və ya təmizlənməsinin artırılmasına və qarşıya qoyulmuş İQ hədəflərinə necə nail olacağına təsvirləri;
- c) layihənin icra edildiyi yer, o cümlədən layihənin miqyasının birmənalı şəkildə müəyyən edilməsinə imkan verən təşkilati, coğrafi və fiziki yerləşmə məkanı haqqında məlumatlar;
- d) layihənin başlanmasından əvvəlki şərait;
- e) layihə texnologiyaları, məhsulları, xidmətləri və gözlənilən fəaliyyət səviyyəsi;
- f) layihə nəticəsində əldə olunacağı gözlənilən, hesabat məqsədilə nəzərdə tutulmuş istifadəçinin tələb etdiyi ölçü vahidində (məsələn, ton CO₂e) ifadə olunan məcmu İQ emissiyalarının azaldılması və təmizlənməsinin artırılması;
- g) layihə çərçivəsində İQ emissiyalarının azaldılmasına və ya təmizlənməsinin artırılmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə biləcək risklərin müəyyən edilməsi və nəzərdə tutularsa, həmin risklərin idarə edilməsi tədbirləri;
- h) vəzifə və öhdəliklər, o cümlədən layihə təşəbbüskarının və digər layihə iştirakçılarının, o cümlədən nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin əlaqə məlumatları və İQ layihəsinin aid olduğu İQ proqramının müvafiq tənzimləyici orqan(lar)ının və ya administratorlarının vəzifələri və əlaqə məlumatları;
- i) ətraf mühitə təsirin icmal qiymətləndirilməsi (layihə və ya İQ proqramı ilə bağlı bu cür qiymətləndirmə qüvvədə olan qanunvericilik və ya normativ aktlarla tələb olunduqda);
- j) maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmələrin müvafiq nəticələri və əgər varsa, davamlı kommunikasiya mexanizmləri;

k) aşağıdakılar üçün xronoloji plan və ya faktiki tarixlər və əsaslandırma:

- 1) layihə tədbirlərinə başlanma tarixi;
- 2) İQ baza buraxılış səviyyəsinin aid olduğu dövr;
- 3) layihənin başa çatma tarixi;
- 4) monitorinqin aparılması və hesabatların verilməsi tezliyi və layihə müddəti, o

cümlədən nəzərdə tutularsa İQ layihəsi dövrünün hər bir mərhələsində icra ediləcək müvafiq layihə tədbirləri;

5) verifikasiya və validasiyanın yerinə yetirilmə tezliyi (nəzərdə tutularsa).

QEYD Bu parametrlər İQ proqramında müəyyən edilə bilər.

l) müvafiq olduqda, qanunvericilik, texniki, iqtisadi, sektoral, sosial, ekoloji, coğrafi, məkan və zaman xarakterli məlumatlar daxil olmaqla, İQ proqramı çərçivəsində İQ layihəsinin uyğunluğu üçün tələb olunan müvafiq məlumatlar;

Layihənin İQ proqramına uyğun olması üçün təşəbbüskar İQ proqramının və ya nəzərdə tutulmuş istifadəçinin bütün uyğunluq tələblərini yerinə yetirməlidir.

Mövcud layihəyə yeni tədbirlər və ya dəyişikliklər əlavə edərkən, təşəbbüskar yeni tədbirlərin və ya dəyişikliklərin, o cümlədən vəziyyətdən asılı olaraq İQ proqramının və ya nəzərdə tutulmuş istifadəçinin tələblərinin təsir etdiyi İQ baza buraxılış səviyyəsinə (səviyələrinə) və layihə emissiyalarına və təmizlənmələrinə zərurət olduqda yenidən baxmalı və onları yeniləməlidir.

Layihə validasiya edilibsə (bax: 6.12), təşəbbüskar yeni tədbirlərin və ya dəyişikliklərin validasiya edilmiş İQ baza buraxılış səviyyəsinə necə uyğun olduğunu izah etməlidir. Dəyişikliklər validasiya edilmiş İQ baza buraxılış səviyyəsinə uyğun olmazsa, layihənin təşəbbüskarı layihəni yenidən validasiya etdirməlidir.

6.3 Layihəyə müvafiq olan İQ MUR-ların müəyyən edilməsi

Layihənin təşəbbüskarı layihə ilə əlaqəli olan və ya layihənin təsirinə məruz qalan nəzarət edilən İQ MUR-ların müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi üçün meyar və prosedurları seçməli və ya müəyyən etməlidir.

Seçilmiş və ya müəyyən edilmiş meyarlar və prosedurlar əsasında, layihənin təşəbbüskarı layihəyə müvafiq olan İQ MUR-ları aşağıdakı kimi müəyyən etməlidir:

- a) layihə təşəbbüskarı tərəfindən nəzarət edilən;
- b) İQ layihəsi ilə əlaqəli olan; və ya
- c) İQ layihəsinin təsirinə məruz qalan.

A.3.2 bəndində layihəyə müvafiq olan İQ MUR-ların müəyyən edilməsinə dair təlimat verilmişdir.

6.4 İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi

Layihənin təşəbbüskarı aşağıdakıları nəzərə almaqla İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi üçün meyar və prosedurları seçməli və ya müəyyən etməlidir.

- a) müəyyən edilmiş İQ MUR-lar (bax: 6.3) daxil olmaqla, layihənin təsviri;
- b) layihəyə nəzərə alınmayan ekvivalent növdə və fəaliyyət səviyyəsində olan məhsul və ya xidmətləri təmin edən mövcud və alternativ layihə növləri, tədbirlər və texnologiyalar;
- c) məlumatların mövcudluğu, etibarlılığı və məhdudiyətləri;
- d) qanunvericilik, texniki, iqtisadi, sektoral, sosial-mədəni, ekoloji, coğrafi, məkan və zaman xarakterli mülahizələr və ya proqnozlar kimi hazırkı və ya gələcək şərtlərə aid digər müvafiq məlumatlar.

Layihənin təşəbbüskarı layihə və baza ssenarisi arasında məhsul və ya xidmətlərin təmin olunan növündə və fəaliyyət səviyyəsində funksional ekvivalentlik nümayiş etdirməli və müvafiq hallarda layihə ilə baza ssenarisi arasındakı hər hansı əhəmiyyətli fərqləri izah etməlidir.

Layihənin təşəbbüskarı İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi və əsaslandırılması üçün meyar və prosedurları seçməli və ya müəyyən etməli, təsvir etməli və tətbiq etməlidir.

İQ baza buraxılış səviyyəsinin əsaslandırması konservativlik prinsipinə uyğun gəlmək üçün baza ssenarisində ehtimal olunan gələcək dəyişiklikləri (İQ MUR-lar) nəzərə almalıdır (4.7).

QEYD İQ baza buraxılış səviyyəsini müəyyən etməyin müxtəlif yolları (o cümlədən keçmiş və cari məlumatlar əsasında) vardır. İQ proqramı performans standartı (məsələn, etalon və ya çoxsaylı layihələrə əsaslanan) sayılan baza buraxılış səviyyəsi kimi İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsinə dair digər yanaşmaları təyin edə bilər. İQ baza buraxılış səviyyəsi statik (layihə dövrü ərzində eyni qalan) və ya dinamik (layihə dövrü ərzində dəyişən) ola bilər.

İQ baza buraxılış səviyyəsini hazırlayarkən, layihənin təşəbbüskarı İQ emissiyalarının azaldılmasının və ya təmizlənməsinin artırılmasının həddindən artıq qiymətləndirilməməsini təmin edən mülahizə, dəyər və prosedurları seçməli və əsaslandırmalıdır.

Layihənin təşəbbüskarı İQ emissiyalarının azaldılması və ya təmizlənməsinin artırılması üzrə layihə nəticələrinin müəyyən edilmiş İQ baza buraxılış səviyyəsinə nəzərən baş verə biləcək göstəricilərə əlavə olduğunu nümayiş etdirmək üçün meyar və prosedurları müəyyən etməli, əsaslandırmalı və tətbiq etməlidir.

A.3.4 bənddə İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi üzrə təlimat verilmişdir.

6.5 Baza ssenarisinə müvafiq olan İQ MUR-ların müəyyən edilməsi

Baza ssenarisinə müvafiq olan İQ MUR-ları müəyyən edərkən, layihənin təşəbbüskarı:

- a) layihəyə müvafiq olan İQ MUR-ların müəyyən edilməsi üçün istifadə edilən meyar və prosedurları nəzərə almalıdır;
- b) zəruri olduqda, müvafiq İQ MUR-ların müəyyən edilməsi üçün əlavə meyarları izah etməli və tətbiq etməlidir;
- c) layihə üçün müəyyən edilmiş İQ MUR-ları baza ssenarisində müəyyən edilənlərlə müqayisə etməlidir

6.6 İQ emissiyalarının və təmizlənmələrinin monitorinqi və ya təxmini qiymətləndirilməsi üçün İQ MUR-ların seçilməsi

Layihənin təşəbbüskarı müvafiq və etibarlı məlumatlar əsasında müntəzəm monitorinq və ya təxmini qiymətləndirmə məqsədilə İQ MUR-ların seçilməsi üçün meyar və prosedurları seçməli və ya müəyyən etməlidir.

Layihənin təşəbbüskarı müntəzəm monitorinq üçün İQ baza buraxılış səviyyəsində müəyyən edilmiş hər hansı İQ MUR-u seçməməsinin səbəbini izah etməlidir.

QEYD Şəkil A.3-də müntəzəm monitorinq məqsədilə İQ MUR-ların müəyyən edilməsi və seçilməsi yaxud İQ emissiyalarının və ya təmizlənmələrinin təxmini qiymətləndirilməsi üçün mümkün çərçivə göstərilmişdir.

6.7 İQ emissiyalarının və/və ya təmizlənmələrinin miqdar analizi

Layihənin təşəbbüskarı seçilmiş İQ MUR-lar üçün İQ emissiyalarının və/və ya təmizlənmələrinin miqdar analizinə dair meyarları və prosedurları yaxud metodologiyaları seçməli və ya müəyyən etməlidir (bax: 6.6). Seçilmiş və ya müəyyən edilmiş meyarlara, prosedurlara yaxud metodologiyalara əsaslanaraq, layihənin təşəbbüskarı aşağıdakılar üzrə İQ emissiyaları və/və ya təmizlənmələrinin miqdarını müəyyən etməlidir:

- a) layihəyə müvafiq olan hər bir İQ MUR üzrə hər bir müvafiq istixana qazı;
- b) baza ssenarisinə müvafiq olan hər bir İQ MUR.

Diferensiasiya olunmuş İQ emissiyaları əvəzinə CO_{2e} ilə ifadə olunmuş məcmu İQ emissiyalarından istifadə edildikdə, MUR-ların müəyyən edildiyi aqreqasiya səviyyəsi nəzərdə tutulmuş istifadəçinin ehtiyaclarına cavab verməli və istifadə edilən miqdar analizi metoduna uyğun olmalıdır.

Layihənin təşəbbüskarı İQ emissiyalarının azaldılmasının və ya təmizlənməsinin

artırılmasının ləğvi riskini (yəni, İQ emissiyalarının azaldılmasının və ya təmizlənməsinin artırılmasının daimiliyini) qiymətləndirmək üçün meyar, prosedur və/və ya metodologiyaları müəyyən etməli və tətbiq etməlidir.

Müvafiq olduqda, layihənin təşəbbüskarı İQ-nin emissiyası və ya təmizlənməsi əmsallarını seçməli və ya işləyib hazırlamalıdır və bu əmsallar:

- tanınmış mənşədən əldə edilməli;
- müvafiq İQ mənbəyi və ya uducusu üçün uyğun olmalıdır;
- miqdar analizi aparılan vaxt qüvvədə olmalıdır;
- miqdar analizində qeyri-müəyyənliyi nəzərə almalı, dəqiq və təkrarlana bilən nəticələr əldə etməyə imkan verən üsulla hesablanmalıdır;
- İQ hesabatının istifadə təyinatına uyğun olmalıdır.

6.8 İQ emissiyalarının azaldılmasının və/və ya təmizlənməsinin artırılmasının miqdar analizi

Layihənin təşəbbüskarı layihənin həyata keçirilməsi və fəaliyyəti müddətində İQ emissiyalarının azaldılmasının və təmizlənməsinin artırılmasının miqdar analizinə dair meyarları və prosedurları yaxud metodologiyaları seçməli və ya müəyyən etməlidir.

Layihənin təşəbbüskarı İQ emissiyalarının azaldılmasının və təmizlənməsinin artırılmasının miqdar analizi üçün seçilmiş və ya müəyyən edilmiş meyar və metodologiyaları İQ layihəsi üçün tətbiq etməlidir. İQ emissiyalarının azaldılmasının və ya təmizlənməsinin artırılmasının miqdarı layihə üçün müvafiq olan İQ MUR-lara aid İQ emissiyaları və/və ya təmizlənmələri ilə baza ssenarisi üçün müvafiq olan İQ MUR-lara aid İQ emissiyaları və/və ya təmizlənmələrinin fərqi kimi müəyyən olunur.

Layihənin təşəbbüskarı layihə və baza ssenarisi üçün hər bir müvafiq İQ və ona uyğun olan İQ MUR üzrə İQ emissiyalarının azaldılmasının və təmizlənməsinin artırılmasının (vəziyyətdən asılı olaraq) miqdarını müəyyən etməlidir.

Nəzərdə tutularsa, layihənin təşəbbüskarı müvafiq QİP-lərdən istifadə edərək hər bir İQ növünün miqdarını CO_{2e} vahidlərinə çevirməlidir.

6.9 Məlumatların keyfiyyətinin idarə edilməsi

Layihənin təşəbbüskarı layihəyə və baza ssenarisinə müvafiq olan informasiya və məlumatları idarə etmək üçün (qeyri-müəyyənliyin qiymətləndirilməsi daxil olmaqla) keyfiyyətin idarə edilməsi prosedurlarını müəyyən etməli və tətbiq etməlidir.

Layihənin təşəbbüskarı İQ emissiyalarının azaldılması və ya təmizlənməsinin artırılması ilə bağlı qeyri-müəyyənlikləri mümkün olduğu qədər azaltmalıdır.

QEYD Layihənin təşəbbüskarı məlumatların keyfiyyətinin idarə edilməsi üçün ISO 9001 və ISO 14033 standartlarının prinsiplərini tətbiq edə bilər.

6.10 İQ layihəsinin monitorinqi

Layihənin təşəbbüskarı layihəyə və baza ssenarisinə (yəni İQ məlumat sistemində) müvafiq olan İQ emissiyalarının və/və ya təmizlənmələrinin miqdar analizi və məruzə edilməsi üçün vacib olan informasiya və məlumatların ölçülməsi və ya başqa cür əldə edilməsi, qeydə alınması, toplanması və tərtib edilməsi üzrə prosedurları ehtiva edən monitorinq planını hazırlamalı və saxlamalıdır. Monitorinq planına vəziyyətdən asılı olaraq aşağıdakılar daxil olmalıdır:

- a) monitorinqin məqsədi;
- b) ölçülən və monitorinq edilən parametrlərin siyahısı;
- c) ölçü vahidləri də daxil olmaqla məruzə ediləcək informasiya və məlumatların növləri;
- d) məlumatların mənşəyi;
- e) təxmini qiymətləndirmə, modelləşdirmə, ölçmə, hesablama yanaşmaları və qeyri-müəyyənlik daxil olmaqla monitorinq metodologiyaları;
- f) nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin ehtiyacları nəzərə alınmaqla, monitorinqin aparılması

tezliyi;

g) monitorinqlə bağlı vəzifə və öhdəliklər, o cümlədən qeydə alınmış məlumatlarda dəyişikliklərə icazə verilməsi, onların təsdiqlənməsi və sənədləşdirilməsi;

h) məlumatların daxil edilməsi, dəyişdirilməsi və çıxarılması zamanı daxili qaydada yoxlanılması və təshihəedici tədbirlərlə bağlı prosedurlar daxil olmaqla nəzarət vasitələri;

i) məlumatların yerləşdirilməsi və saxlanması, habelə müxtəlif formatlı sistemlər və sənədlər arasında məlumat mübadiləsinə dair proseduru nəzərdə tutan məlumatların idarə edilməsi daxil olmaqla, İQ ilə əlaqədar məlumatların idarə edilməsi sistemi.

Ölçmə və monitorinq avadanlığından istifadə edildikdə, layihənin təşəbbüskarı kalibrələnmiş və ya verifikasiya edilmiş monitorinq və ölçmə avadanlıqlarının istifadəsini və saxlanmasını təmin etməlidir.

Layihənin təşəbbüskarı İQ-lərin monitorinqi meyarlarını və prosedurlarını monitorinq planına uyğun olaraq tətbiq etməlidir.

İQ layihəsinin monitorinqi ilə bağlı bütün informasiya və məlumatlar qeydə alınmalı və sənədləşdirilməlidir.

6.11 İQ layihəsinin sənədləşdirilməsi

Layihənin təşəbbüskarı İQ layihəsinin hazırkı sənədin tələblərinə uyğunluğunu nümayiş etdirən sənədləşdirmə prosesinə malik olmalıdır. Bu sənədləşdirmə prosesi verifikasiya və validasiya ehtiyaclarına uyğun olmalıdır (bax: 6.12).

6.12 İQ layihəsinin verifikasiyası və/və ya validasiyası

Layihənin təşəbbüskarı İQ layihəsinin verifikasiyasını və/və ya validasiyasını tələb edərsə, layihənin təşəbbüskarı verifikasiyanın və ya validasiyanın ISO 14064-3 standartının prinsip və tələblərinə uyğun olmasını təmin etməlidir.

6.13 İQ layihəsi üzrə hesabat verilməsi

Layihənin təşəbbüskarı İQ hesabatını hazırlamalı və nəzərdə tutulmuş istifadəçilərə təqdim etməlidir. İQ

hesabatı:

— İQ hesabatının istifadə təyinatını və nəzərdə tutulmuş istifadəçisini müəyyən etməlidir;

— nəzərdə tutulmuş istifadəçinin ehtiyaclarına uyğun formatda və məzmununda olmalıdır.

Layihənin təşəbbüskarı layihənin hazırkı sənədə uyğunluğunu iddia edən İQ bəyanatını ictimaiyyətə təqdim edərsə, layihə təşəbbüskarı aşağıdakıları ictimaiyyətə təqdim etməlidir:

a) ISO 14064-3 standartına uyğun olaraq hazırlanmış müstəqil üçüncü tərəfə aid verifikasiya və ya validasiya bəyanatı; və ya

b) minimum olaraq aşağıdakıları ehtiva edən İQ hesabatı:

1) layihənin təşəbbüskarının adı;

2) ölçüsü, yeri, müddəti və tədbir növləri daxil olmaqla, İQ layihəsinin qısa təsviri;

3) İQ bəyanat(lar)ı, o cümlədən CO_{2e} vahidləri (məsələn, ton CO_{2e}) ilə ifadə olunmuş İQ emissiyalarının azaldılması və təmizlənməsinin artırılması haqqında bəyanat;

4) verifikasiya və ya validasiyanın növü və əldə edilmiş təminat səviyyəsi daxil olmaqla, İQ bəyanatının verifikasiya və/və ya validasiya edilib-edilmədiyini təsvir edən bəyanat;

5) layihə çərçivəsində nəzarət edilən, eləcə də layihə ilə əlaqəli olan və ya layihənin təsirinə məruz qalan bütün müvafiq İQ mənbələrinin və udularının siyahısı, o cümlədən onların miqdar analizinə daxil edilmək üçün seçilməsi ilə bağlı müəyyən edilmiş meyarlar;

6) İQ layihəsi üçün layihənin təşəbbüskarının nəzarət etdiyi İQ MUR-lar tərəfindən müvafiq dövr üzrə CO_{2e} vahidləri (məsələn, ton CO_{2e}) ilə ifadə olunmuş məcmu İQ emissiyaları və/və ya təmizlənmələri haqqında bəyanat;

7) İQ baza buraxılış səviyyəsi üçün İQ MUR-lar tərəfindən müvafiq dövr üzrə CO_{2e} vahidləri (məsələn, ton CO_{2e}) ilə ifadə olunmuş məcmu İQ emissiyaları və/və ya təmizlənmələri

haqqında bəyanat;

8) İQ baza buraxılış səviyyəsinin təsviri və İQ emissiyalarının azaldılmasının və ya təmizlənməsinin artırılmasının həddindən artıq qiymətləndirilmədiyinin sübutu;

9) layihə çərçivəsində İQ emissiyalarının azaldılmasının və təmizlənməsinin artırılmasının hesablanması üçün əsas kimi istifadə edilən meyarların, prosedurların və ya qabaqcıl təcrübə təlimatının ümumi təsviri;

10) qeyri-müəyyənlik, onun İQ bəyanatına necə təsir etməsi və təhrifi minimuma endirmək üçün onun necə aradan qaldırılması haqqında bəyanat;

11) hesabatın tarixi və əhatə etdiyi müddət;

12) müvafiq olduqda, daimiliyin qiymətləndirilməsi;

13) layihənin təşəbbüskarından fərqli olduqda, onun adından səlahiyyətli nümayəndənin təyin edilməsinə dair sübut;

14) müvafiq olduqda, İQ layihəsinin qoşulduğu İQ proqram(lar)ı;

15) nəzərdə tutulmuş istifadəçi tərəfindən tələb olunarsa, layihə planı ilə müqayisədə layihəyə və ya monitoring sisteminə edilən dəyişikliklər və onun meyarlara uyğunluğunun, metodologiyaların tətbiqinin və hər hansı digər tələblərin qiymətləndirilməsi.

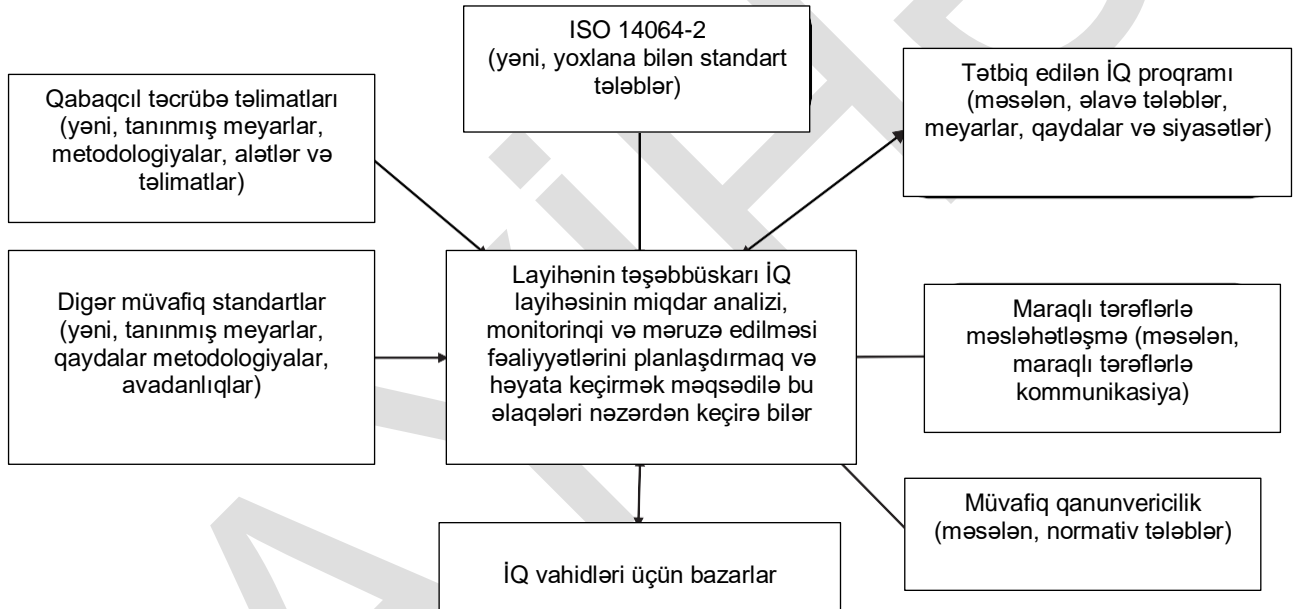
ƏLAVƏ A
(məlumat)
Bu sənədin istifadəsinə dair təlimat

A.1 Ümumi məlumat

Bu əlavədə bu sənədin istifadəsinə dair təlimat təqdim olunur. Burada tələblərin necə yerinə yetirilməli olduğu ətraflı təsvir edilmir.

Bu sənəd planlaşdırma, icra və ya icradan sonrakı mərhələlərdə İQ layihələrinin həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsində istifadə üçün nəzərdə tutulub.

İQ layihələrinin müxtəlif növlərinə və miqyasına geniş və çevik şəkildə tətbiq oluna bilməsi üçün bu sənəd konkret meyar və prosedurları təyin etmək əvəzinə, prinsipləri təsvir edir və proseslə bağlı tələbləri müəyyənləşdirir. Müvafiq İQ proqramlarından, qabaqcıl təcrübədən, qanunvericilikdən və standartlardan irəli gələn əlavə tələblər, meyarlar və təlimatlar bu sənədin etibarlı tətbiqi üçün vacibdir. Əlavə təlimatlar, proqram tələbləri və qabaqcıl təcrübələr müxtəlif mənbələrdən əldə edilə bilər və onlar davamlı şəkildə təkmilləşirlər (bax: Şəkil A.1).

Şəkil A.1 — Bu sənəddən istifadə üçün çərçivə

Bu sənəd İQ proqramlarından asılı olmadan tətbiq edilsə də, daxili və ya xarici könüllü və ya məcburi İQ proqramları çərçivəsində istifadə üçün nəzərdə tutulub. Hazırda bu sənədə istinadla bir çox İQ proqramları həyata keçirilir. Bəzi İQ proqramlarının öz məqsədlərinə nail olmaq üçün əlavə tələbləri vardır.

Bu sənəd İQ layihələrinin birbaşa verifikasiyasını və ya validasiyasını tələb etmir, eləcə də istixana qazı layihələri ilə bağlı İQ kreditləri məsələsini nəzərdən keçirmir. Nəticə etibarilə, layihə təşəbbüskarları İQ proqramının tələblərindən irəli gələn əlavə təlimatları nəzərdən keçirməlidirlər. Bu sənəd xüsusi İQ proqramları ilə birlikdə istifadə edildikdə, layihə təşəbbüskarları, verifikatorlar və validatorlar hər hansı əlavə tələbləri yerinə yetirməlidirlər.

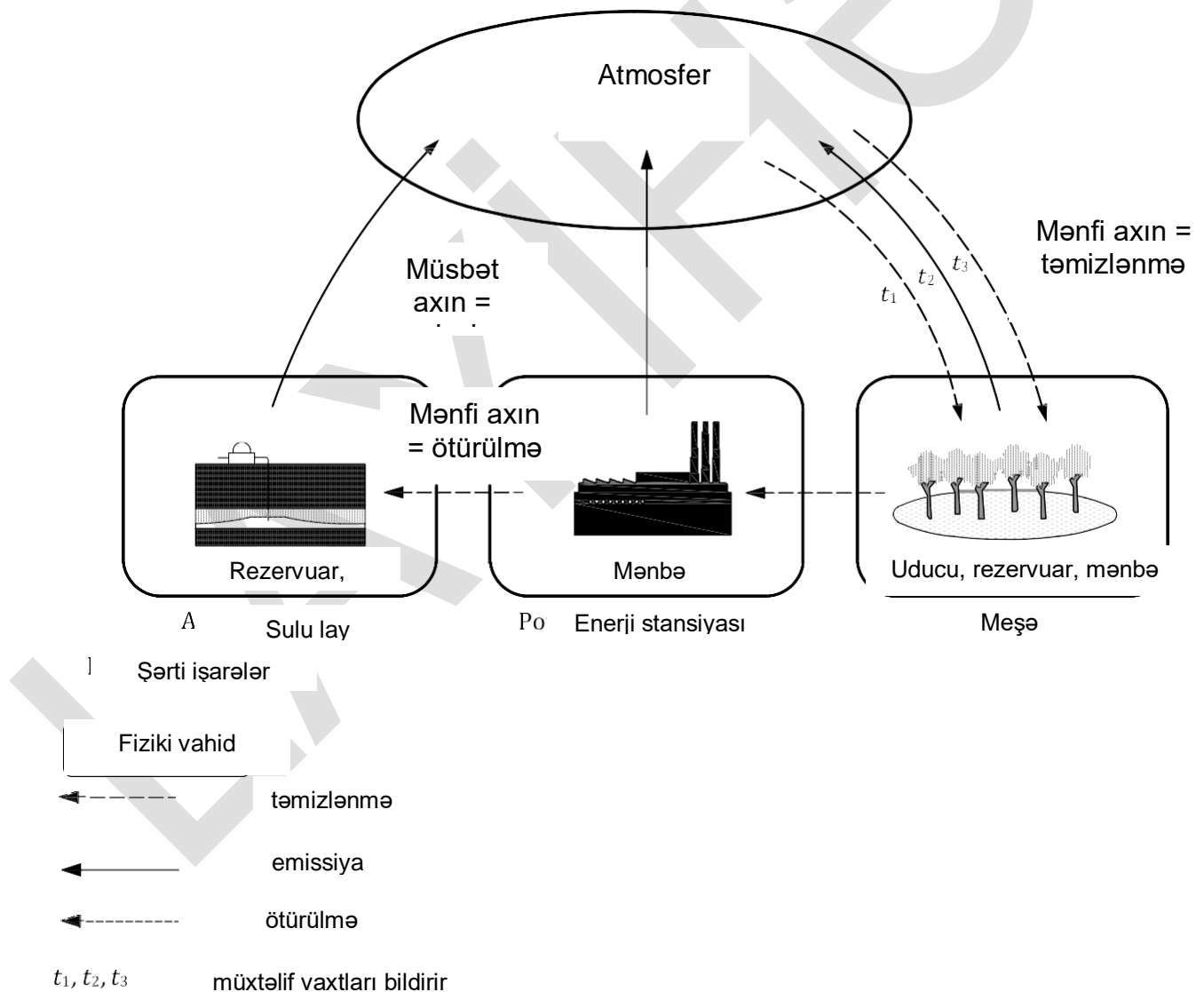
Şəkil A.2-də ISO 14064 standartlar seriyasında əsas karbon tsikli ilə bağlı aşağıdakılar kimi bir neçə anlayışın istifadəsi təsvir olunur:

- İQ mənbəyi;
- İQ uducusu;
- İQ rezervuarı;
- İQ emissiyası;
- İQ təmizlənməsi.

A.2 Prinsiplər

A.2.1 Ümumi müddəalar

Bu sənəddə müəyyən edilmiş prinsiplər layihələrin icrası nəticəsində əldə olunan İQ emissiyalarının azaldılması və təmizlənməsinin artırılması üzrə nəticələrin ədalətli şəkildə təqdim edilməsini, onların etibarlı və balanslaşdırılmış uçotunun aparılmasını təmin etmək məqsədi daşıyır. Prinsiplər tələblərin ümumi şərhinə kömək etmək üçün istifadə olunur. Xüsusilə, tələblərin yerinə yetirilməsi zamanı mühakimə və mülahizə tələb olunduqda prinsiplərin tətbiqi nəzərdə tutulur. Prinsiplər bu sənəddə tələb olunan əsaslandırma və izahatlar üçün əsas təşkil edir və istifadəçilər müvafiq prinsiplərə və onların necə tətbiq edildiyinə istinad etməlidirlər. Hər bir prinsipin tətbiqi mühakimənin xarakterindən asılı olaraq fərqli olur. Hər bir prinsip standartın ayrı-ayrı müddələrinin ümumi mənası kontekstində nəzərə alınmaqla, prinsiplər hərtərəfli tətbiq edilməlidir. Bu sənəd ISO 14064-1 standartı ilə ümumi olan və yalnız bu sənədə aid olan prinsipləri ehtiva edir.

Şəkil A.2 — ISO 14064 seriyasında istifadə olunan əsas karbon tsiklləri ilə əlaqəli bir neçə anlayışın qarşılıqlı əlaqəsi və tətbiqi

A.2.2 Müvafiqlik

Müvafiqlik aşağıdakıların seçilməsi kontekstində vacibdir:

- İQ layihəsinə və baza ssenarisinə aid İQ MUR-lar;
- İQ MUR-ların miqdar analizi, monitorinqi və təxmini qiymətləndirilməsi prosedurları;

— potensial baza ssenarisi (ssenariləri).

Müvafiqlik məlumatların nəzərdə tutulmuş istifadəçilərinin qərar və ya rəylərinə təsir baxımından qiymətləndirilir və keyfiyyət və/və ya kəmiyyət meyarlarının müəyyən edilməsi və əsaslandırılması yolu ilə tətbiq edilə bilər. Məsələn, kiçik İQ mənbələrinin aqreqasiyasını əsaslandırmaq və ya miqdar analizi metodlarının və ya monitorinq edilən məlumatların sayını əsaslandırmaq üçün minimum hədlərdən istifadə oluna bilər. Müvafiqlik prinsipinin tətbiqi İQ layihələrinin xərclərini azaltmağa kömək edə bilər. Bununla belə, məlumat istifadəçiləri miqdar analizinin və hesabatların dürüstlüyünə kifayət qədər əminlik əsasında qərar qəbul etməyi bacarmalıdırlar.

A.2.3 Tamlıq

Tamlıq adətən aşağıdakılarla təmin edilir:

— İQ layihəsi çərçivəsində nəzarət edilən, bu layihə ilə əlaqəli olan və ya onun təsirinə məruz qalan bütün İQ MUR-ların və müvafiq baza ssenarisinin müəyyən edilməsi;

— müntəzəm qaydada monitorinq edilməyən İQ MUR-ların təxmini qiymətləndirilməsi;

— nəzərdə tutulmuş istifadəçilər üçün müvafiq olan bütün məlumatların müəyyən edilmiş layihəyə və baza ssenarisinə, hesabat müddətinə və məqsədlərinə uyğun şəkildə İQ hesabatlarında təqdim olunmasının təmin edilməsi;

— müvafiq coğrafi ərazilər və dövrlər daxilində reprezentativ baza ssenarisinin müəyyən edilməsi.

Müqayisə olunan ayrı-ayrı İQ MUR-lar baza ssenarisində müəyyən edilə bilmədikdə, müvafiq standart dəyərlərdən və mülahizələrdən istifadə edilir. Bu cür birbaşa sübutlar mövcud olmadıqda, İQ layihəsi planına və İQ hesabatlarına aid elementlərin hazırlanması və əsaslandırılması zamanı məlumat və təlimatların təmin edilməsi üçün çox vaxt ekspert rəyi tələb olunur. Buraya modellər və konversiya əmsallarından müvafiq istifadə, habelə qeyri-müəyyənliyin təxmini qiymətləndirilməsi daxil ola bilər. Eyni qayda çox vaxt İQ-in təmizlənməsi layihələri üçün İQ baza buraxılış səviyyəsinin təxmini qiymətləndirmələrinə də şamil edilir.

A.2.4 Ardıcılıq

Ardıcılıq adətən aşağıdakılarla təmin edilir:

— layihələrdə vahid prosedurlardan istifadə;

— İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi və layihə emissiyalarının miqdar analizi üçün vahid prosedurlardan istifadə;

— funksional cəhətdən ekvivalent olan vahidlərdən istifadə (yəni, İQ baza buraxılış səviyyəsi və layihə tərəfindən eyni səviyyəli xidmətin təmin edilməsi);

— testlərin və mülahizələrin potensial baza ssenarisi (ssenariləri) üzrə bərabər şəkildə tətbiqi;

— daxili və xarici ekspert rəylərinin dövrlər və layihələr üzrə ekvivalent tətbiqinin təmin edilməsi.

Ardıcılıq prinsipi İQ məlumatlarının dəqiqliyini artıran prosedur və ya metodologiyaların istifadəsinin qarşısını almaq məqsədi daşımır. Bununla belə, prosedur və metodlarda hər hansı dəyişiklik şəffaf şəkildə sənədləşdirilməli və əsaslandırılmalıdır.

A.2.5 Dəqiqlik

Dəqiqlik adətən təxminlərdə mənbə qərəzinin qarşısını almaq və ya aradan qaldırmaqla, dəqiqliyi artırmaq və qeyri-müəyyənliyi mümkün qədər azaltmaqla təmin edilir.

Layihə təşəbbüskarları baza ssenarisinin nəzəri xarakterini, habelə İQ emissiyası və təmizlənməsinin bəzi növlərinin monitorinqi xərclərini nəzərə alaraq, mümkün qədər dəqiqliyə nail olmalıdırlar. Nəzəri xarakter və yüksək xərclər dəqiqliyə nail olmağa çətinlik yaratdıqda, konservativlik layihənin İQ üzrə miqdar analizinin etibarlılığını qorumaq üçün dəqiqliyin tənzimləyicisi kimi çıxış edir.

Dəqiqlik və konservativlik bir-biri ilə əlaqəli prinsiplərdir. Layihənin təşəbbüskarı qeyri-

müəyyənliliyi mümkün qədər azaltdıqdan sonra, həmin diapazon daxilində seçilmiş dəyər İQ emissiyasının və ya təmizlənməsinin konservativ təxmini ilə nəticələnməlidir.

A.2.6 Şəffaflıq

Şəffaflıq məlumatın sənədlərə (məsələn, audit izi) əsaslanan açıq, aydın, faktiki, neytral və ardıcıl şəkildə təqdim olunma dərəcəsi ilə əlaqədardır. Məlumat elə qeydə alınır, tərtib edilir və təhlil olunur ki daxili rəyçilər və xarici nəzərdə tutulmuş istifadəçilər onun etibarlılığını təsdiq edə bilsinlər.

Şəffaflıq adətən aşağıdakıları tələb edir:

- bütün mülahizələrin aydın və açıq şəkildə ifadə edilməsi və sənədləşdirilməsi;
- istinad materiallarına aydın istinadlar;
- bütün hesablama və metodların göstərilməsi;
- sənədlərdəki bütün dəyişikliklərin aydın şəkildə müəyyən edilməsi;
- məlumatın müstəqil verifikasiya və validasiyaya imkan verən şəkildə tərtib edilməsi və sənədləşdirilməsi;
- prinsiplərin tətbiqinin sənədləşdirilməsi [məsələn, baza ssenarisi (ssenariləri) seçilərkən];
- izahatın və/və ya əsaslandırmanın sənədləşdirilməsi (məsələn, prosedurların, metodların, parametrlərin, məlumat mənbələrinin, əsas əmsalların seçimi);
- seçilmiş meyarlara dair əsaslandırmanın sənədləşdirilməsi;
- mülahizə, istinad və metodların hər hansı digər tərəfin hesabat məlumatlarını təkrar hazırlaya bilməsinə imkan verən şəkildə sənədləşdirilməsi;
- nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin qərarlarına təsir edə biləcək hər hansı layihədən kənar amillərin sənədləşdirilməsi.

A.2.7 Konservativlik

Konservativlik adətən aşağıdakılarla təmin edilir:

- layihənin mövcud olmadığı hallarda texnoloji inkişaf istiqamətlərinin və onların müvafiq coğrafi ərazilərdə və dövrlərdə tətbiqi tempinin müvafiq qaydada seçilməsi;
- inkişaf istiqamətlərinə və onların müvafiq coğrafi ərazidə və dövrlərdə tətbiqi tempinə layihənin təsirinin nəzərə alınması;
- layihənin İQ emissiyalarına, təmizlənmələrinə və MUR-lara təsir edən parametrlərin müvafiq qaydada seçilməsi;
- müxtəlif mümkün mülahizələrin diapazonunda etibarlılığını qoruyan nəticələrin təmin edilməsi.

Konservativlik prinsipi İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi və miqdar analizi, eləcə də layihənin İQ emissiyaları və təmizlənmələri üçün yüksək dərəcədə qeyri-müəyyən parametrlərdən və ya məlumat mənbələrindən istifadə olunduqda tətbiq edilir. Xüsusilə, İQ baza buraxılış səviyyəsinin konservativliyi yanaşmalar, mülahizələr, metodlar, parametrlər, məlumat mənbələri və əsas əmsalların seçimi nəzərə alınmaqla müəyyən edilir ki, İQ baza buraxılış səviyyəsinə aid emissiya və təmizlənmələr həddindən artıq deyil aşağı qiymətləndirilsin və müxtəlif mümkün mülahizələrin diapazonunda nəticələrin etibarlılığı saxlanılsın. Bununla belə, konservativlik prinsipindən istifadə heç də həmişə mülahizə və ya metodların ən konservativ seçimindən istifadəni nəzərdə tutmur. Mülahizə və seçimlərin konservativ xarakterinin izahı layihə sənədlərində verilməlidir. Konservativlik prinsipinin tətbiqi çox vaxt balans (məsələn, dəqiqlik, müvafiqlik və sərfəlilik arasında) məsələsi ilə bağlı olur. Dəqiqliyi daha az olan metodlar seçildikdə, daha konservativ mülahizə və metodlar tətbiq edilməlidir.

A.3 İQ layihələrinə dair tələblər

A.3.1 Ümumi tələblər

Layihələrə müvafiq standartlar və qanunvericilik, eləcə də qabaqcıl təcrübə tətbiq edilə

bilər. Layihənin məqbulluğu səlahiyyətli orqanların qabaqcadan verilən razılığı, standartlara və qanunvericiliyə uyğunluq əsasında müəyyən edilə bilər. Layihənin təşəbbüskarı layihənin ekoloji və sosial təsirinin qiymətləndirilməsini həyata keçirməli, dayanıqlı inkişafa töhfəsini nümayiş etdirməli, layihəni ətraf mühit və inkişafa bağlı milli prioritetlərə və strategiyalara uyğun şəkildə planlaşdırmalı ola bilər.

Bu sənəd layihələrin növləri və miqyasları arasında fərq qoymur. O, qabaqcıl təcrübə təlimatlarından istifadə edərək tələblərin yerinə yetirilməsində çevikliyi təmin etdiyi üçün ölçü və miqyasından asılı olmayaraq bütün layihələrə tətbiq oluna bilər.

A.3.2 Layihəyə müvafiq olan İQ MUR-ların müəyyən edilməsi

A.3.2.1 Ümumi müddəalar

Layihənin təşəbbüskarı layihə çərçivəsində nəzarət edilən, eləcə də layihə ilə əlaqəli olan və ya onun təsirinə məruz qalan bütün müvafiq İQ mənbələrini və uducularını müəyyən etməlidir. Bununla belə, İQ layihəsi çərçivəsində İQ emissiyalarının və təmizlənmələrinin miqdar analizi ümumilikdə bütün müəyyən edilmiş İQ mənbələrini və uducularını əhatə etmir. Buna görə də, layihənin təşəbbüskarı üçün müvafiq olan, lakin onun təsirinə məruz qalmayan İQ mənbələrinin və uducularının müəyyən edilməsi və seçilməsi meyarlarına ehtiyac vardır.

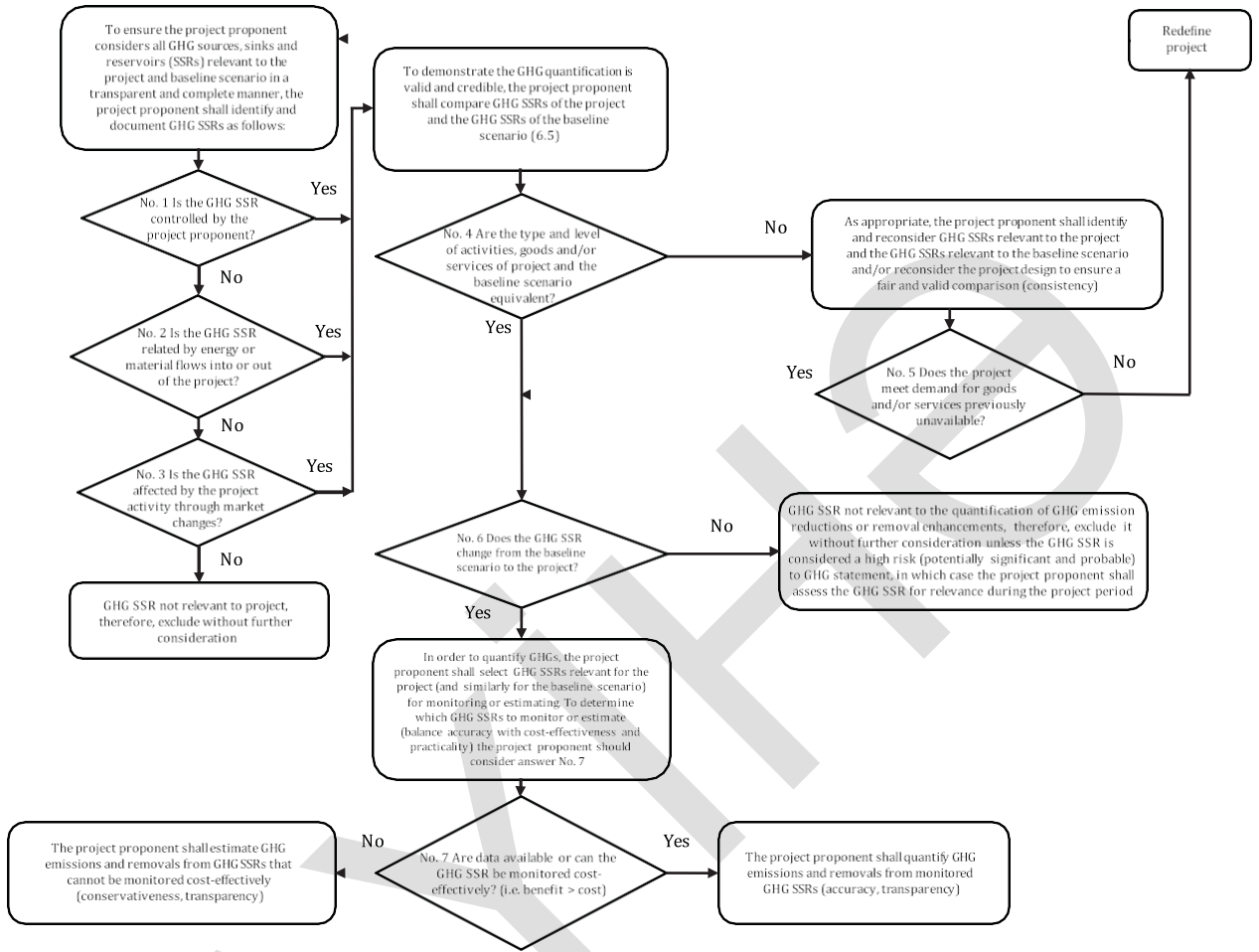
Layihə ilə baza ssenarisinin müvafiq müqayisəsini təmin etmək üçün (İQ emissiyalarının azaldılmasını və təmizlənməsinin artırılmasını hesablamaq məqsədilə) xidmətlər, məhsullar və ya funksiya adətən emissiyalarla bağlı kəmiyyət ölçüsü nəzərdə tutur və funksional ekvivalentlik nümayiş etdirir.

Layihənin təşəbbüskarı həmçinin layihə tərəfindən fəaliyyət dəyişikliyi və ya bazar transformasiyası (çox vaxt sızma adlandırılır) vasitəsilə təsire məruz qoyulan İQ mənbələrinə və uducularına aid İQ emissiyalarında və təmizlənmələrində baş verən dəyişikliklərə görə cavabdehdir. Məsələn, enerji səmərəliliyini artıran bir layihə həm də enerji qiymətlərini aşağı sala və enerji tələbatının artması (yəni "rikoşet effekti") ilə nəticələnə bilər.

Şəkil A.3-də bu sənədin bəzi tələblərini yerinə yetirmək və onlara uyğunluğu sənədləşdirmək məqsədilə İQ MUR-ların nəzərdən keçirilməsində layihə təşəbbüskarlarına kömək edən proseduru təsvir edən "qərar ağacı" nümunəsi verilmişdir. Bu çərçivə birbaşa ölçmə və ya təxmini qiymətləndirmə yanaşmaları vasitəsilə miqdar analizi üçün İQ MUR-ları müəyyən etmək və seçmək məqsədilə istifadə edilə bilər. Nəzərdə tutularsa, layihə təşəbbüskarı tərəfindən bu prosedur çərçivəsində istifadə olunan meyarlar İQ layihəsinin prinsiplərinə, qabaqcıl təcrübə təlimatlarına, tətbiq olunan İQ proqramlarının siyasətlərinə və qaydalarına uyğun olmalıdır. Layihənin təşəbbüskarı prosedur çərçivəsində istifadə olunan meyarların seçimini, eləcə də istifadə olunan proseduru əsaslandırmalıdır (aşağıdakı nümunənin və ya digər yanaşmanın istifadə edilməsindən asılı olmayaraq). Məsələn, meyarlarda İQ layihəsinin prinsiplərinə münasibətdə praktiklik və sərfəlilik arasında balans nəzərdə tutula bilər. Layihənin təşəbbüskarı qərarların qəbulu ilə bağlı bəzi meyarlara cavab vermək üçün qabaqcıl təcrübə təlimatlarını da nəzərdən keçirməlidir (məsələn, İQ MUR-un layihəyə və ya baza ssenarisinə daxil olan və ya ondan çıxan axınlarla əlaqəli olub-olmadığını nəzərdən keçirərkən). Belə hallarda, layihənin təşəbbüskarı MUR-lar (məsələn, təfərrüatlılıq səviyyəsi kimi hər bir qızdırıcının və ya bütövlükdə istilik stansiyasının nəzərdən keçirilməsi), istifadə edilən meyarlar (məsələn, yardımçı həlledici və ya katalizator kimi materialların kütlə payının materialların ümumi kütləsinin 5%-dən artığını təşkil etməsi) və ya xərclərdə faiz payını (məsələn, məhsulun/nəticənin layihə dəyərinin 10%-ni təşkil etməsi və bu səbəbdən nəzərə alınmalı olması) göstərmək üçün aqreqasiya səviyyəsi ilə bağlı müəyyən edilmiş yanaşmaları təqdim edən qabaqcıl təcrübə təlimatlarını nəzərdən keçirə bilər. Sonda, MUR-un monitoringə və ya təxmini qiymətləndirilməsi ilə bağlı qərar monitoringə sərf olunan əməklə (xərclər) İQ-in azalmasına olan təsirin əhəmiyyətliliyinin müqayisəsi əsasında qəbul oluna bilər.

Layihəyə və baza ssenarisinə aid mənbələrin müqayisəsi baza ssenarisi ilə layihə arasında heç bir dəyişikliyin olmadığını göstərdikdə, miqdar analizinə İQ mənbələrinin daxil edilməməsi əsaslı ola bilər. İQ təmizlənməsinin artırılması layihələrində, layihənin təşəbbüskarı

İQ mənbəyinin və/və ya uducusunun layihə müddətində İQ emissiyalarının/təmizlənməsinin xalis mənbəyi olmadığını nümayiş etdirə bilərsə, İQ mənbəyi və/və ya uducusu miqdar analizinə dair tələblərdən azad oluna bilər.

A.3.2.2 Müvafiq MUR-lar

Bu sənəddə “layihə sərhədi” terminindən istifadə edilmir. Bunun əvəzinə, layihəyə müvafiq olan MUR-lardan bəhs olunur. Müvafiq MUR-lara layihənin təşəbbüskarı tərəfindən nəzarət edilən MUR-lar, material və ya enerji axınları vasitəsilə layihə ilə əlaqəli olan MUR-lar və layihənin təsirinə məruz qalan MUR-lar daxildir. Bu hallarda terminologiya seçimi hər bir proqram üçün xüsusi anlayış və tələblərin istifadəsindən qaçınmaqla, hazırkı sənədin proqramdan asılı olmadan tətbiq edilməsini və müxtəlif proqramlara uyğun olmasını təmin etmək məqsədi daşıyır.

A.3.3 Əlavəlik anlayışı (hazırkı sənəddə istifadə edilmir)

“Əlavəlik” termini bu sənəddə istifadə edilmir, çünki bu termin İQ proqramları tərəfindən geniş istifadə olunur və artıq “proqramdan asılı olmadan tətbiq edilən” termin hesab edilmir. Bu qoşmada hazırkı sənədin istifadəçilərinə əlavəlik anlayışı və onun bu sənəddə necə nəzərə alındığı ilə bağlı əlavə izahat təqdim olunur.

Əlavəlik bir anlayış olaraq səbəb və təsir arasındakı əlaqəni təsvir edir. Hər hansı bir səbəb-təsir əlaqəsində, təsir səbəbin mövcud olmadığı halda baş verməzdisə, təsiri “əlavə” adlandırmaq olar. Layihə qoşulduğu İQ proqramının mövcud olmadığı halda reallaşmazdısa, layihəni “əlavə” adlandırmaq olar (məsələn, təmiz inkişaf mexanizmi). İQ layihəsinin səbəb olduğu İQ emissiyalarının azaldılması/təmizlənməsinin artırılması miqdarca layihənin mövcud olmadığı halda baş verə biləcək İQ emissiyalarının azaldılmasından/təmizlənməsinin artırılmasından çox olarsa, “əlavə” adlandırıla bilər.

Proqramdan asılı olmadan tətbiq edilə bilməsi üçün hazırkı sənəd əlavəliklə bağlı meyarlar və ya xüsusi tələblər müəyyən etmir. Bu cür meyarlar və xüsusi tələblər İQ proqramlarının səlahiyyətinə aiddir.

Bununla belə, əlavəlik konsepsiyası layihə nəticəsində əldə olunan İQ emissiyalarının azaldılmasının və ya təmizlənməsinin artırılmasının layihə mövcud olmadıqda baş verə biləcəyindən daha çox olmasını təmin etmək məqsədilə İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi prosesinin ayrılmaz hissəsidir.

A.3.4 İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi

A.3.4.1 Ümumi müddəalar

Layihənin mövcud olmadığı halda baş verəcək emissiyalar və/və ya təmizlənmələr üçün kəmiyyət xarakterli istinad məlumatı olan İQ baza buraxılış səviyyəsi layihəyə aid emissiyalar və/və ya təmizlənmələrlə müqayisə üçün əsas təşkil edir. Layihənin planlaşdırılması zamanı, layihə təşəbbüskarının təklif olunan layihə (potensial baza ssenarisi kimi) də daxil olmaqla, bütün potensial baza ssenarilərini nəzərə alması tövsiyə olunur. Layihə müvafiq baza ssenarisinə ekvivalent olarsa, heç bir İQ emissiyalarının azaldılmasının və ya təmizlənmənin artırılmasının baş verməmək riski yaranır və təklif olunan layihə həqiqi İQ layihəsinə çevrilməyə bilər.

Çoxsaylı baza ssenarisinin miqdar analizinin (burada İQ emissiyalarının həddindən artıq qiymətləndirilmək riski mövcud olur) proqnozlaşdırıcı xarakteri fərqli yanaşma tələb edir. İQ emissiyaları üzrə bütün mümkün baza ssenariləri nəzərdən keçirilməli və seçilən İQ baza buraxılış səviyyəsi baza ssenarisinin tətbiqi müddətində müxtəlif mülahizələrin diapazonunda inandırıcı olmalıdır. İQ baza buraxılış səviyyəsini seçmək üçün adətən baza buraxılış səviyyəsi metodologiyasından istifadə olunur. Adətən tamlıq, ardıcılıq, şəffaflıq və müvafiqlik baxımından ekvivalent olan potensial baza ssenariləri arasından konservativ İQ baza buraxılış səviyyəsi seçilib qəbul edilir. Potensial baza ssenariləri layihə ilə eyni dövrü əhatə etməlidir. İQ baza buraxılış səviyyəsi dövrü və hesabat dövrü əməliyyat modellərindəki dəyişkənliyin baza buraxılış səviyyəsinə və layihəyə aid İQ emissiyası göstəricilərində nəzərə alınmasını təmin etmək üçün kifayət qədər uzun olmalıdır.

Məsələn, yerüstü İQ təmizlənməsi layihələrində, ehtimal ki, İQ baza buraxılış səviyyəsini qiymətləndirərkən və müəyyən edərkən yalnız seçilmiş İQ-lərdən istifadə ediləcək. Burada, güman ki, yalnız İQ rezervuarlarında və ya karbon hovuzlarında olan karbon ehtiyatlarındakı dəyişikliklərin cəmi nəzərə alınacaq. İQ təmizlənməsinin artırılması üzrə əldə olunan nəticə İQ rezervuarlarında və ya karbon hovuzlarında olan karbon ehtiyatlarındakı dəyişikliklərin cəmi ilə İQ mənbələri üzrə bütün İQ-lərin emissiyalarındakı hər hansı artımın fərqi olacaqdır.

A.3.4.2 MUR-ların və İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi

Bir qayda olaraq, İQ layihəsi çərçivəsində emissiyaların azaldılmasının və ya təmizlənmənin miqdar analizi bir neçə mərhələdən ibarət olur. Birinci mərhələdə layihə çərçivəsində nəzarət edilən, layihə ilə əlaqəli olan və onun təsirinə məruz qalan müəyyən edilmiş MUR-lara (bax: A.3.2) aid olan məlumatların toplanması vasitəsilə MUR-lar müəyyən edilir. İQ baza buraxılış səviyyəsinin dövrü də müəyyən edilməlidir. Müvafiq olduqda, bu müddət İQ proqramı tərəfindən müəyyən edilə bilər. İQ baza buraxılış səviyyəsi üçün seçilmiş dövr layihə çərçivəsində emissiyaların azaldılmasının və ya təmizlənmənin məruzə edilməsi dövrü ilə eyni olur, bu isə ekvivalentliyə nail olmağa və eyni şərtlərdə dəqiq müqayisə aparmağa imkan verir.

İQ baza buraxılış səviyyəsi dövrü və hesabat dövrü əməliyyat modellərindəki dəyişkənliyin baza buraxılış səviyyəsinə və layihəyə aid İQ emissiyası göstəricilərində nəzərə alınmasını təmin etmək üçün kifayət qədər uzun olmalıdır. Layihənin təsirinə məruz qalan MUR-lara material və enerji axınları daxil ola və ya bu axınlar onlardan çıxı bilər. Layihənin təşəbbüskarı layihəyə daxil ediləcək MUR-ları və onlarla əlaqəli emissiyaları, nəzarəti, fiziki hədləri və digər meyarları qiymətləndirərək layihənin əhatə dairəsini və MUR-larını, yeni məhdudiyyətlərini, müəyyən edir.

QEYD Qeyri-müəyyənliyi minimuma endirmək üçün, MUR-ları müəyyən edərkən adətən MUR-ları bir-birindən ayırmaq qabiliyyəti nəzərə alınır.

A.3.4.3 İQ baza buraxılış səviyyəsinin miqdar analizi

Baza buraxılış səviyyəsinə dair prosedurlar və ya İQ baza buraxılış səviyyəsinin təxmini qiymətləndirilməsi metodologiyaları adətən fərdi qaydada hazırlanmış (məsələn, layihə təşəbbüskarı tərəfindən) və ya standartlaşdırılmış (məsələn, layihə təşəbbüskarı və ya proqram idarəetmə proqramı tərəfindən xüsusi layihə növləri üçün hazırlanmış) olur.

Statistik şərtlər (məsələn, İQ emissiyaları və ya fəaliyyət səviyyəsi haqqında məlumatlar), bazar şəraiti (məsələn, ümumi texnologiyadan istifadə) və mövcud qabaqcıl texnologiyalar (məsələn, oxşar fəaliyyətlərdə onların müəyyən edilmiş ən yüksək faiz payı) baza buraxılış səviyyəsi metodologiyalarının hazırlanması üçün əsas ola bilər. İQ baza buraxılış səviyyələri statik (daim eyni qalan) və ya dinamik (zamanla dəyişən) ola bilər.

İQ baza buraxılış səviyyəsi hesabat dövrü ilə eyni müddət üçün hazırlanır və layihənin mövcud olmadığı halda baş verəcək nəticələrin təxmini qiymətləndirilməsini təqdim edir. Müvafiq dəyişənləri hesablamaq üçün xətti reqressiya, çoxhədli tənliklər və digər müvafiq riyazi düsturlardan istifadə oluna bilər.

İQ baza buraxılış səviyyəsinin miqdar analizi müvafiqlik və dəqiqlik prinsiplərinə əsaslanmalıdır. Konkret layihəyə aid hesablamalar, habelə İQ layihəsinə aid məcmu İQ emissiyaları və təmizlənmələrinin ümumi ölçü vahidi (CO₂e) ilə ifadə olunmuş təxmini qiymətləndirmələri üçün başlanğıc nöqtəsi kimi standart emissiya əmsallarından istifadə edilməsi qabaqcıl təcrübə hesab olunur.

İQ proqramının baza ssenarisi mövcud olarsa, təşəbbüskar bu baza ssenarisini qeyd edir və onu faktiki statistik və cari İQ baza buraxılış səviyyəsi ilə müqayisə edir. Proqramın İQ baza buraxılış səviyyəsi (metodologiyası) ilə hesablanmış İQ baza buraxılış səviyyəsi arasında hər hansı uyğunsuzluq olarsa, bu uyğunsuzluq maraqlı tərəflərin nəzərdən keçirməsi üçün qeyd edilməlidir.

QEYD İQ baza buraxılış səviyyəsi konkret İQ layihəsi və ya reyestrədə olan ümumi emissiyalar (baza ili) üçün müəyyən edilə bilər.

A.3.5 İQ emissiyalarının azaldılması və/və ya təmizlənməsinin artırılmasının miqdar analizi

A.3.5.1 Ümumi müddəalar

İQ emissiyalarının azaldılması və/və ya təmizlənməsinin artırılmasının miqdar analizində ilk addım hər bir MUR üçün müvafiq İQ-lərin müəyyən edilməsidir. Bu MUR-lar adətən İQ layihəsinin planlaşdırılma mərhələsində, İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi və layihəyə aid emissiyaların/təmizlənmələrin təxmini qiymətləndirilməsi çərçivəsində müəyyən edilir.

Müvafiq MUR-lar müəyyən edildikdən sonra, layihə üzrə növbəti addım İQ baza buraxılış səviyyəsinin və layihə emissiyalarını hesablamaq üçün faktiki ölçmələr əsasında təxmini qiymətləndiriləcək və ya miqdar analizi aparılacaq müvafiq MUR-lara aid parametrləri müəyyən etməkdir. Planlaşdırma mərhələsində toplanmış məlumatlar İQ baza buraxılış səviyyəsinə dair məlumatların kəmiyyətə qiymətləndirilməsinə, layihənin həyata keçirilməsindən sonra toplanmış məlumatlar isə layihə emissiyalarının kəmiyyətə qiymətləndirilməsinə kömək edəcəkdir. Dinamik İQ baza buraxılış səviyyəsinə malik layihələrdə (məsələn, faktiki istehsal göstəricilərinə əsaslanan), İQ baza buraxılış səviyyəsinin hesablanması üçün İQ layihəsinin həyata keçirilməsindən sonra ölçülmüş məlumatlardan istifadə edilməsi qabaqcıl təcrübə sayılır.

A.3.5.2 İQ haqqında məlumatların, İQ baza buraxılış səviyyəsinə və layihə emissiyalarına dair məlumatların toplanılması

Layihənin təşəbbüskarının malik olduğu məlumatların xarakteri İQ emissiyalarının və ya təzmlənmələrinin təxmini qiymətləndirildiyini yoxsa faktiki ölçmələr əsasında miqdar analizi aparıldığını müəyyən edir. Məsələn, layihənin həyata keçirilməsindən əvvəl İQ emissiyaları və ya təzmlənmələri adətən təxmini qiymətləndirilir, lakin layihənin icrası müddətində isə miqdar analizi üçün faktiki məlumatların əldə edilməsi məqsədilə İQ emissiya və ya təzmlənmələrinin birbaşa monitorinqi və ya ölçülməsi aparıla bilər. (Məlumat mənbələrinin xarakterindən asılı olaraq, monitorinq və ölçmə 100% həyata keçirilə və ya nümunələrin seçilməsi planına əsaslanıla bilər.)

Məlumatlar aşağıdakı göstərilənlər kimi çox sayda mənbədən toplanıla bilər: cari istehsal prosesləri, İQ emissiya edən sistemlər (birbaşa emissiyalar), mədən yanacağı, elektrik enerjisi və s. istehlakı baxımından enerji istehlakı parametrləri, İQ emissiya əmsallarının hesablanması üçün dərc olunmuş standart məlumatlar, nəqliyyat daşınması məlumatları (qət edilmiş məsafə) və yanacaq sərfi.

İQ emissiyalarının azaldılması/təzmlənməsinin artırılması baza ssenarisinin emissiyaları/təzmlənmələri ilə layihə emissiyalarının/təzmlənmələrinin fərqi kimi ölçülür.

A.3.6 Məlumatların keyfiyyətinin idarə edilməsi

Layihə məlumatlarının keyfiyyətini aşağıdakı üsullarla artırmaq olar:

- tam İQ məlumat sisteminin yaradılması və saxlanması;
- texniki səhvləri aşkarlamaq üçün müntəzəm dəqiqlik yoxlamalarının aparılması;
- dövrü daxili auditlərin və texniki baxışların keçirilməsi;
- layihə komandasının üzvləri üçün müvafiq təlim;
- qeyri-müəyyənlik qiymətləndirmələrinin aparılması.

Qeyri-müəyyənliyin qiymətləndirilməsi keyfiyyət (məsələn, yüksək, orta, aşağı) və ya kəmiyyət prosedurundan ibarət ola bilər və adətən qeyri-müəyyənliyin dəqiqləşdirilməsi və kəmiyyətə qiymətləndirilməsi məqsədi daşıyan statistik əsaslı sistemə kəmiyyət proseduru olan qeyri-müəyyənliyin təhlilinə nisbətən daha sadə prosedurdur. Bir qayda olaraq, layihənin planlaşdırma mərhələsi üçün qeyri-müəyyənliyin qiymətləndirilməsi, icra mərhələsi üçün isə qeyri-müəyyənliyin təhlili uyğundur. Həyata keçirilən layihələr üçün qeyri-müəyyənliyin təhlilinin uyğun olub-olmaması ilə bağlı qərar İQ proqramları tərəfindən qəbul olunur. Hazırkı sənəd proqramdan kənar istifadə edildikdə, həyata keçirilmiş miqdar analizləri üzrə qeyri-müəyyənliyin təhlili aparılmalıdır.

Torpaqdan istifadə, torpaqdan istifadədə dəyişiklik və meşəçilik üzrə (LULUCF) layihələr üçün keyfiyyət təminatı və keyfiyyət nəzarəti ilə bağlı qabaqcıl təcrübə təlimatları ilə [12-ci] istinadın 4.3.4-cü fəslində və vaxtaşırı olaraq dərc edilən yeni məlumatlarda tanış olmaq olar.

A.3.7 İQ layihəsinin monitorinqi

Monitorinq prosedurlarında layihə və İQ baza buraxılış səviyyəsi ilə bağlı İQ məlumatlarını əldə etmək, təxmini qiymətləndirmək, ölçmək, hesablamaq, tərtib etmək və qeyd etmək üçün qrafiklər, vəzifə və öhdəliklər, avadanlıqlar, resurslar və metodologiyalar nəzərdə tutula bilər.

A.3.8 İQ layihəsinin sənədləşdirilməsi

Bu standartda sənədləşdirmə audit və verifikasiya və/yaxud validasiya ilə əlaqəli daxili ehtiyaclar kontekstində nəzərdən keçirilir. Bu proses hesabatların verilməsinə əlavə olub, xarici məqsədlər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Sənədləşdirmə İQ məlumat sistemi və İQ layihəsinin məlumat sistemində nəzarət vasitələri, eləcə də İQ layihəsinin İQ məlumatları ilə əlaqəli olur. Sənədləşdirmə tam və şəffaf olmalıdır.

A.3.9 İQ layihəsinin verifikasiyası və/və ya validasiyası

Hazırkı sənəd verifikasiya və ya validasiya ilə bağlı tələblər müəyyən etmir. Bu cür tələblər adətən İQ proqramının elementi olur. İQ layihəsi müəyyən bir İQ proqramı ilə

əlaqələndirilməyibse, layihənin təşəbbüskarı verifikasiya və/və ya validasiyanın növü (birinci, ikinci və ya üçüncü tərəfin həyata keçirdiyi verifikasiya) və İQ bəyanatına münasibətdə tələb olunan təminat səviyyəsi ilə bağlı qərar qəbul etməlidir. İQ bəyanatı adətən layihənin təşəbbüskarı tərəfindən verilən İQ layihəsinin icrasına dair bəyanatdır. ISO 14064-3 standartı İQ bəyanatlarının verifikasiyası və validasiyasına dair prinsip və tələbləri müəyyən edir.

A.3.10 İQ layihəsi üzrə hesabat verilməsi

Hesabatların verilməsi nəzərdə tutulmuş istifadəçiləri İQ layihəsi haqqında məlumatlandırır. Hesabat məlumatlarının məzmunu və forması nəzərdə tutulmuş istifadəçinin ehtiyac və gözləntilərinə uyğunlaşdırılmalıdır. Layihə təşəbbüskarları layihənin şərtlərindən, hesabatın məqsədlərindən, nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin məlumat ehtiyaclarından və layihənin iştirak etdiyi proqramların tələblərindən asılı olaraq hesabatların verilməsi üzrə layihə prosedurları hazırlaya bilər. Bütün hallarda hesabatlar İQ layihə sənədləri əsasında verilir.

İQ layihəsinin hazırkı sənədə uyğunluğu ilə bağlı ictimai bəyanat və ya iddia irəli sürülmürsə, bu sənəd layihə təşəbbüskarının İQ hesabatını ictimaiyyətə təqdim etməsini tələb etmir. Bu cür hallarda, İQ hesabatlarının minimum elementləri layihə məlumatlarının ictimaiyyətə tam, dəqiq və şəffaf şəkildə təqdim olunmasını təmin edir. İctimaiyyətə açıqlanan məlumatlar müxtəlif layihələr arasında ədalətli müqayisəyə imkan verməlidir.

Yüksək şəffaflıq səviyyəsi və ictimaiyyətin şərh vermək imkanı ilə təmin edilməsi layihənin etibarlılığını əhəmiyyətli dərəcədə artırır və İQ kreditlərinin dəyərinin qiymətləndirilməsində bazar üçün vacibdir. Bundan əlavə, layihənin işlənilməsi və idarə edilməsi zamanı istifadə etmək məqsədilə maraqlı tərəflərin şərhlərini əldə etmək üçün layihə məlumatlarının ictimaiyyətə açıqlanması zəruridir. Layihə təşəbbüskarları ictimai hesabatlardan reklam məqsədləri üçün də istifadə edə bilər.

BİBLİOQRAFIYA

- [1] ISO 5725-1:1994, *Ölçmə metodlarının və nəticələrinin dəqiqliyi (düzgünlük və dəqiqlik) — 1-ci hissə: Ümumi prinsiplər və təriflər*
- [2] ISO 9001, *Keyfiyyəti idarəetmə sistemləri — Tələblər*
- [3] ISO 14033, *Ətraf mühitin idarə edilməsi — Ətraf mühitlə bağlı kəmiyyət xarakterli məlumatlar — Təlimatlar və nümunələr*
- [4] ISO 14040, *Ətraf mühitin idarə edilməsi — Həyat dövrünün qiymətləndirilməsi — Prinsiplər və çərçivə*
- [5] ISO 14064-1, *İstixana qazları — 1-ci hissə: İstixana qazları emissiyalarının və təmizlənməsinin miqdar analizi və məruzə edilməsi üçün təşkilat səviyyəsində texniki xüsusiyyətlər və təlimat*
- [6] ISO 14064-3, *İstixana qazları — 3-cü hissə: İstixana qazları haqqında bəyanatların verifikasiya və validasiyası üzrə texniki xüsusiyyətlər və təlimat*
- [7] ISO 14065, *İstixana qazları — İstixana qazlarının validasiya və verifikasiya orqanlarının akkreditasiya və ya digər sertifikatlaşdırma formalarında istifadə etməsi üçün tələblər*
- [8] ISO 14066, *İstixana qazları — İstixana qazlarının validasiya və verifikasiya komandalarının sərişətləri ilə bağlı tələblər*
- [9] ISO 14067, *İstixana qazları — Məhsulların karbon izi — Miqdar analizi üçün tələblər və təlimatlar*
- [10] ISO/TR 14069, *İstixana qazları — Təşkilatlarda istixana qazları emissiyalarının miqdar analizi və məruzə edilməsi — ISO 14064-1 standartının tətbiq edilməsi üçün təlimat*
- [11] İqlim Dəyişikliyi üzrə Hökumətlərarası Panel (IPCC). Beşinci qiymətləndirmə hesabatı: İqlim Dəyişikliyi 2013, "Fiziki elmi əsaslar", 2013. Mənbə: <https://www.ipcc.ch/>
- [12] IPCC. Torpaqdan istifadə, torpaqdan istifadədə dəyişiklik və meşəçilik üzrə qabaqcıl təcrübə təlimatları, 2003. Mənbə: <https://www.ipcc.ch/>
- [13] IPCC. İstixana qazlarının milli reyestrlərinə dair təlimatlar, 2006, 5 cild + düzəlişlər. Mənbə: <https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/2006gl/index.html>
- [14] Ümumdünya Resurslar İnstitutu (WRI) və Davamlı İnkişaf üzrə Ümumdünya Biznes Şurası. (WBCSD). Layihələrin uçotu üzrə İQ Protokolu. WRI/WBCSD, Washington, D.C., 2005. Mənbə: <https://ghgprotocol.org/>

ICS: 13.020.40

Əsas sözlər: validasiya, verifikasiya, uyğunluğun qiymətləndirilməsi, validasiya və verifikasiya orqanları, ətraf mühitlə bağlı məlumatlar, istixana effekti yaradan qazlar

LAYIHƏ

Rəsmi nəşr
“Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu”
Publik hüquqi şəxs

AZS ISO 14064-2:2024

**İstilik effekti yaradan qazlar – 2-ci hissə:
İstilik effekti yaradan qazların emissiyasının
azaldılması və təmizlənməsinin artırılmasının
miqdar analizi, monitorinqi və hesabatı üçün
layihə səviyyəsində texniki xüsusiyyətlər və təlimat**